

Diagnoza przedszkolna i wspomaganie dzieci w osiągnięciu gotowości do nauki w szkole

Materiały edukacyjne dla nauczycieli
wychowania przedszkolnego

Spis treści

1. Wprowadzenie	2
2. Diagnoza przedszkolna	4
2.1. Diagnoza przedszkolna jako zadanie nauczycieli.....	5
2.2. Prowadzenie obserwacji.....	6
2.3. Analiza gotowości do nauki w szkole.....	9
2.4. Wybór metody i narzędzi diagnozy	10
2.5. Przekazywanie informacji rodzicom	11
2.6. Etyczne aspekty diagnozy małego dziecka	13
3. Wspomaganie rozwoju i edukacji dzieci	15
3.1. Troska o psychospołeczne i fizyczne zdrowie dzieci – Katarzyna Stępiak.....	15
3.2. Indywidualizacja pracy z dzieckiem w przedszkolu – Katarzyna Stępiak	20
3.3. Wspomaganie dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – Katarzyna Leśniewska	26
4. Dzieci u progu szkoły	34
4.1. Osiągnięcia rozwojowe sześciolatka – dr Aleksandra Piotrowska (Wydział Pedagogiki UW)	34
4.2. Czego i jakimi metodami uczy się sześciolatek w I klasie? – dr Małgorzata Sieńczewska (Wydział Pedagogiki UW)	43
5. Materiały dla rodziców	48
5.1. Informacja dla rodziców	48
5.2. Odpowiedzi ekspertów na pytania rodziców o obowiązek wychowania przedszkolnego, diagnozę przedszkolną i obowiązek szkolny.	52

1. Wprowadzenie

Materiały edukacyjne, które przekazujemy nauczycielom przedszkoli, oddziałów przedszkolnych, punktów i zespołów przedszkolnych oraz dyrektorom przedszkoli i szkół, są poświęcone pedagogicznej diagnozie dziecka w wieku przedszkolnym, która polega na analizie gotowości szkolnej i udzieleniu dziecku potrzebnego wsparcia. Tak rozumiana diagnoza ma służyć wyrównywaniu i zwiększaniu szans edukacyjnych dzieci w pierwszym okresie nauki. Diagnoza nie jest nowym zadaniem dla nauczycieli wychowania przedszkolnego, ale zgodnie z obowiązującymi aktami prawnymi jest integralną częścią realizowanego programu wychowania przedszkolnego oraz podstawą działań wspierających rozwój dzieci i ich przygotowanie do szkoły. Dzięki diagnozie możliwa jest indywidualizacja pracy z dziećmi zgodnie z ich potrzebami.

Diagnoza dojrzałości i gotowości szkolnej w praktyce pedagogicznej i psychologicznej w Polsce zawsze służyła wyrównywaniu szans dzieci z problemami rozwojowymi lub środowiskowymi. Diagnozie towarzyszyły różne rozwiązania praktyczne w zakresie metod kształcenia dzieci o zróżnicowanych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych. Obecna reforma programowa i diagnoza przedszkolna ma umożliwić wszystkim pięcioletkom dobre przygotowanie do nauki w szkole, a sześciolatkom w I klasie ułatwić podjęcie roli ucznia i zapewnić dobre efekty kształcenia.

Analiza przygotowania dzieci do nauki w szkole jest zadaniem nauczycieli zgodnie z rozporządzeniem¹ ministra edukacji narodowej w sprawie podstawy programowej. Zadanie to zostało określone jako „prowadzenie obserwacji pedagogicznych mających na celu poznanie możliwości i potrzeb rozwojowych dzieci oraz przeprowadzenie analizy gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole”. Rozporządzenie² ministra edukacji narodowej w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów i podręczników nakłada na dyrektora przedszkola lub szkoły zadanie zatwierdzenia programu wychowania przedszkolnego i metody diagnozy wybranych do realizacji przez nauczyciela. Ważne treści, które powinny zostać opisane w programie wychowania przedszkolnego, to, obok metody

---

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23.12.2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17).

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8. 06. 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 89, poz. 730).

diagnozy, także „sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania z uwzględnieniem indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości dzieci”.

Nauczyciel zapewni dzieciom większe szanse edukacyjne i wesprze ich rozwój osobowy, jeżeli każde z nich otrzyma zgodne ze swoimi potrzebami, ważne, pozytywne i różnorodne doświadczenia. U dzieci w wieku przedszkolnym ważną rolę pełni doświadczanie, aktywność, podejmowanie inicjatywy oraz samodzielność, które wzmacniają poczucie własnej wartości. Ważna jest ciągłość w edukacji, możliwość nawiązania przez dziecko do tego, co już wie i potrafi, zaspokajanie jego ciekawości i budzenie zainteresowań. Uczeniu się sprzyja też współdziałanie z innymi dziećmi, tworzenie wspólnoty. Powyższe prawidłowości rozwoju dzieci są uzasadnieniem potrzeby indywidualizowania procesu wychowania i edukacji oraz stosowania aktywnych metod pracy. Wnioski nauczyciela z obserwacji przeprowadzonych w bezpośrednim kontakcie z dzieckiem, w naturalnym otoczeniu mogą być przekazane rodzicom, a „w razie potrzeby pogłębionej diagnozy związanej ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi” także specjalistom z poradni psychologiczno-pedagogicznej. Zadaniem nauczycieli jest „opracowanie indywidualnego programu wspomagania i korygowania rozwoju dziecka, który będzie realizowany w roku poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej” przy wsparciu specjalistów.

W prezentowanych materiałach edukacyjnych dla nauczycieli wychowania przedszkolnego, w pierwszym rozdziale przedstawiamy zadania nauczycieli związane z obszarem diagnozy przedszkolnej. Omawiamy zagadnienia dotyczące prowadzenia obserwacji i analizy gotowości dzieci do podjęcia nauki w szkole, wyboru metod diagnozy oraz sposobu przekazywania rodzicom informacji o zachowaniu i umiejętnościach dzieci. Podkreślamy wagę etycznych aspektów diagnozy małego dziecka.

Drugi rozdział materiałów edukacyjnych poświęcony jest zagadnieniom dotyczącym wspierania fizycznego i psychospołecznego rozwoju wszystkich dzieci oraz indywidualizowania pracy z nimi. Przybliży także nauczycielom zasady pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wynikające z rozporządzenia o organizowaniu i udzielaniu pomocy psychologicznej i pedagogicznej³.

---

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1487).

W trzecim rozdziale zamieszczamy artykuły pracowników naukowych Wydziału Pedagogiki UW w Warszawie na temat osiągnięć rozwojowych sześciolatków i metod pracy z sześciolatkami w I klasie. Oba tematy zostały bardzo przystępnie opracowane z myślą o nauczycielach praktykach. Sądzimy, że zainteresują one także rodziców.

Czwarty rozdział zawiera materiały, które są przydatne dla nauczycieli w kontaktach z rodzicami. Mogą być one wykorzystane zarówno podczas spotkań indywidualnych jak i zebrań z rodzicami przedszkolaków. Zawierają one informacje dotyczące rozwoju dzieci i ich przygotowania do szkoły oraz prezentują odpowiedzi na najczęściej zadawane przez rodziców pytania.

W publikowanych materiałach edukacyjnych przypominamy także Skalę Gotowości Edukacyjnej Pięciolatków (SGE-5), arkusz obserwacyjny wraz z podręcznikiem, przygotowane na potrzeby diagnozy przedszkolnej i opublikowane w 2010 r. Zamieszczamy również prezentację „Ocena gotowości szkolnej pięciolatków”, mając nadzieję, że ułatwi ona nauczycielom pracę samokształceniową i dobre poznanie zagadnień diagnozy przedszkolnej. Materiały edukacyjne, które publikujemy opracował zespół pracowników ORE z Wydziałów: Rozwoju Szkół i Placówek, Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych, Wychowania i Profilaktyki oraz Zespołu ds. Promocji Zdrowia w Szkole.

2. Diagnoza przedszkolna

W pierwszym rozdziale materiałów edukacyjnych przedstawimy zadania nauczyciela związane z obszarem diagnozy przedszkolnej. Diagnoza przedszkolna jest określana jako analiza i ocena gotowości szkolnej dzieci na podstawie przeprowadzonych obserwacji pedagogicznych. Zgodnie z założeniami reformy programowej jest to zadanie nauczycieli wychowania przedszkolnego, które dotyczy także przygotowania pięciolatków do rozpoczęcia nauki w I klasie szkoły podstawowej.

Przypomnimy podstawy prawne diagnozy przedszkolnej, omówimy kolejno zagadnienia dotyczące prowadzenia obserwacji, analizy gotowości dzieci do podjęcia nauki w szkole oraz wyboru metody diagnozy. Przedstawimy korzystny dla budowania dobrych relacji

sposób przekazywania rodzicom informacji o zachowaniach i umiejętnościach dzieci. Zwrócimy także uwagę na wybrane etyczne aspekty diagnozy małego dziecka.

2.1. Diagnoza przedszkolna jako zadanie nauczycieli

Z obowiązujących aktów prawnych, ustawy o systemie oświaty⁴ i rozporządzeń ministra edukacji narodowej wynikają poniższe zadania nauczyciela dotyczące diagnozy przedszkolnej:

1. Wybranie programu wychowania przedszkolnego, opracowanie własnego lub modyfikowanie programu innych autorów.⁵

Program powinien zawierać propozycję **metody diagnozy** i sposobu osiągnięcia celów kształcenia i wychowania, z uwzględnieniem **indywidualizacji pracy** w zależności od potrzeb i możliwości dzieci).

2. Prowadzenie i dokumentowanie obserwacji pedagogicznych dzieci oraz ich analiza i podsumowanie w październiku/listopadzie, a po raz drugi w kwietniu w roku szkolnym poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej.⁶

Zadaniem nauczycieli jest prowadzenie obserwacji pedagogicznych mających na celu poznanie potrzeb i możliwości rozwojowych dzieci oraz opracowanie indywidualnego programu wspomagania i korygowania rozwoju dziecka, który będzie realizowany w roku szkolnym poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej.

3. Przekazanie rodzicom informacji o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej według określonego wzoru.⁷

„Informacja o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej” jest wydawana rodzicom, którzy samodzielnie mogą zdecydować o przekazaniu jej szkole, w której dziecko rozpocznie naukę, jeśli uznają, że zawarte w niej uwagi mogą pomóc w dalszej pracy z dzieckiem oraz wspomaganie jego rozwoju. Informacja nie jest świadectwem ukończenia przedszkola czy oddziału przedszkolnego. Jest ona podsumowaniem pracy z dzieckiem,

---

⁴ Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie Ustawy o Systemie Oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2009 r. Nr 56, poz. 458).

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8.06.2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 89, poz. 730).

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23.12. 2008r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz.17).

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28.05.2010 r. w sprawie świadectw, dyplomów państwowych i innych druków szkolnych (Dz. U. z 2010 r., Nr 97, 624).

opisującym opanowanie podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Wskazuje również obszary, w których dziecko potrzebuje wsparcia w kolejnym etapie kształcenia ze względu na swoje uzdolnienia lub trudności.

2.2. Prowadzenie obserwacji

Obserwacja polega na zbieraniu danych na drodze spostrzeżeń. Powszechnie stosuje się ją w bardziej lub mniej usystematyzowany sposób. Jako metoda diagnostyczna, polega na świadomym, planowym i celowym spostrzeganiu, rejestrowaniu i gromadzeniu danych o zachowaniu człowieka, sytuacjach i zdarzeniach. Na potrzeby diagnozy gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole warto przeprowadzić zaplanowaną, ukierunkowaną obserwację. Istotne jest, aby obserwacja przyszłego ucznia obejmowała wszystkie najważniejsze obszary aktywności dziecka w przedszkolu.

Cele diagnozy przedszkolnej

Przypomnijmy, że diagnoza przedszkolna ma na celu poznanie indywidualnych potrzeb i możliwości dzieci oraz przeprowadzenie analizy stopnia ich gotowości do nauki w szkole. Zgromadzone informacje i wnioski z analizy mają pomóc:

- rodzicom w poznaniu stanu gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole i wspieraniu jego rozwoju,
- nauczycielom w opracowaniu indywidualnego programu wspomaganie i korygowania rozwoju dziecka,
- pracownikom poradni psychologiczno-pedagogicznej w pogłębieniu, w razie potrzeby, diagnozy związanej ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi dziecka.

Obserwacja jako metoda diagnostyczna

Nauczyciele przedszkola korzystają z obserwacji w codziennej pracy. Przyglądają się zachowaniu dzieci, zapamiętują a niekiedy notują, w jaki sposób poszczególne z nich reagują w różnych sytuacjach, jak się bawią, mówią i wyglądają danego dnia, w jakim są nastroju. Dostrzegają, czym dzieci są zainteresowane, co potrafią i jak kontaktują się z innymi dziećmi i z dorosłymi.

Obserwacja jest bardzo użytecznym sposobem zbierania informacji. Daje bowiem możliwość uwzględnienia sytuacyjnego kontekstu wystąpienia danego zachowania.

Na przykład kiedy nauczyciel obserwuje:

- dziecko, które często angażuje się w konflikty z rówieśnikami, ma szansę zebrać informacje dotyczące roli, jaką przyjmuje obserwowane dziecko (czy częściej jest sprawcą, czy ofiarą);
- uczestników konfliktu, może zauważyć, czy w konflikcie biorą udział różne dzieci, czy zawsze te same;
- zdarzenia poprzedzające konflikt, może lepiej rozumieć jego przyczyny (np. niepożyczenie zabawki, nieprzestrzeganie kolejności);
- okoliczności konfliktu, to dostrzeże, w jakich warunkach dziecko częściej angażuje się w sytuacje konfliktowe.

W zależności od kontekstu zachowanie dziecka może mieć różne znaczenie. Interpretacja zachowania powinna więc uwzględniać wszystkie czynniki zewnętrzne oraz te związane z osobą dziecka np. jego stan emocjonalny.

Trafność, rzetelność i obiektywizm obserwacji

Nauczyciel przedszkola przyjmujący rolę obserwatora powinien znać prawidłowości rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym, techniki obserwacyjne i wybrane przez siebie narzędzie obserwacji. Wiedza o potrzebach rozwojowych dzieci, ich osiągnięciach i trudnościach pozwala ukierunkować uwagę obserwatora, zaplanować cele obserwacji i je realizować. Warto także, aby przed przystąpieniem do obserwacji nauczyciel określił kategorie porządkowania i sposób analizy danych.

Obserwacja powinna być przeprowadzona rzetelnie i obiektywnie. Oznacza to, że obserwator prowadzi dokładny, fotograficzny zapis rzeczywistości. Nie kieruje się własnymi przekonaniem czy emocjami, unika interpretowania i oceniania podczas prowadzenia obserwacji, podporządkowuje się celom obserwacji a nie zaspokajaniu własnej doraźnej ciekawości.

Autentyczne zainteresowanie osobą dziecka i jego przeżyciami, chęć zrozumienia jego potrzeb i wspierania jego rozwoju są czynnikami wpływającymi na trafność prowadzonej obserwacji. Pomocną cechą obserwatora jest spostrzegawczość, która umożliwia rejestrowanie w krótkim czasie dużej liczby ważnych elementów dotyczących

obserwowanego zdarzenia lub aktywności dziecka, zwrócenie uwagi na istotne szczegóły (np. postawa ciała, mimika dziecka).

Etapy prowadzenia obserwacji

Przypomnijmy, że pierwszy etap obserwacji polega na dokładnym opisie rzeczywistości. Jednym z podstawowych błędów, które można popełnić na tym etapie jest zbyt wczesna interpretacja. Próba wyjaśniania zachowań dziecka jeszcze w trakcie zbierania danych może prowadzić do utraty obiektywizmu. Nauczyciel może wówczas postrzegać dalsze zdarzenia przez pryzmat przedwcześnie wyciągniętych wniosków.

Etap zbierania informacji jest bardzo ważny dla późniejszego wnioskowania. W przypadku, gdy spostrzeżenia są powierzchowne lub stronnicze, trudno oczekiwać, że wnioski wyciągnięte po zakończeniu obserwacji będą prawidłowe. Do takich zniekształceń może doprowadzić faworyzowanie niektórych dzieci, wybiórcze pomijanie pewnych zdarzeń jako mało istotnych, a także nadmierne poleganie na własnej pamięci (np. nieprowadzenie na bieżąco notatek).

Drugim etapem jest interpretacja wyników obserwacji. Trafnej interpretacji sprzyja pogłębianie wiedzy o prawidłowościach rozwojowych wieku przedszkolnego, refleksja, rozwijanie umiejętności powiązania tego, co się aktualnie dzieje z przeszłymi doświadczeniami dziecka. Warto przy tym korzystać nie tylko z własnych doświadczeń, ale też z konsultacji ze współpracownikami i specjalistami.

Terminy podsumowania obserwacji

Zgodnie z obowiązującymi rozporządzeniami nauczyciele przedszkola mają obowiązek prowadzenia obserwacji i dokonywania analizy gotowości szkolnej pięcioletków na początku roku szkolnego poprzedzającego rozpoczęcie przez dziecko nauki w szkole.

Wstępna obserwacja na potrzeby analizy gotowości szkolnej powinna być przeprowadzona w październiku/listopadzie. Jest to dogodny czas na poznanie dzieci, ich zdolności i trudności, dotychczasowych doświadczeń, zainteresowań i umiejętności. Wcześniej, we wrześniu, dzieci przystosowują się do nowych warunków i mogą w tym czasie zachowywać się w nietypowy dla siebie sposób. Okres adaptacji, szczególnie dla dzieci, które nie chodziły do przedszkola, może być trudny.

Ponowna obserwacja, zgodnie z rozporządzeniem w sprawie świadectw, dyplomów państwowych i innych druków szkolnych, powinna być przeprowadzona przed końcem kwietnia danego roku szkolnego, aby możliwe było przekazanie rodzicom informacji o wynikach analizy gotowości szkolnej przed zakończeniem rekrutacji do szkół i przedszkoli. Do roku 2014 rodzice mogą podjąć decyzję o dalszej edukacji swojego sześciolatniego dziecka.

Dwukrotne podsumowanie obserwacji ma uzasadnienie merytoryczne – pozwala na porównanie wyników obu obserwacji po upływie kilku miesięcy, podczas których podejmowane są przez nauczyciela oddziaływania wspierające rozwój dziecka. Umożliwia to oszacowanie dynamiki rozwoju dziecka i jego postępów w różnych obszarach aktywności poznawczej i społecznej.

2.3. Analiza gotowości do nauki w szkole

Analiza gotowości do nauki w szkole służy wskazaniu tych zachowań i umiejętności dziecka, które będą sprzyjać nauce w szkole oraz tych, które naukę w szkole utrudnią. Celem analizy jest wskazanie umiejętności, które trzeba rozwinąć, usprawnić oraz takich, na których można oprzeć wspieranie rozwoju dziecka.

Wiele umiejętności ważnych dla nauki w szkole pojawia się u dzieci już w wieku przedszkolnym. „Dzieci opanowują podstawowe sprawności i nawyki ruchowe, są na ogół zaradne i samodzielne w zakresie czynności samoobsługowych, posługują się myśleniem przyczynowo-skutkowym, porządkowaniem i klasyfikowaniem różnych obiektów, mają umiejętności porozumiewania się i współdziałania z dorosłymi i rówieśnikami. Z wiekiem zyskują wytrzymałość i odporność na fizyczny i intelektualny wysiłek, w ich aktywności pojawiają się obok zabawy nowe formy: nauka i praca, wreszcie osiągają gotowość psychomotoryczną, słownikowo-pojęciową i emocjonalno-motywacyjną do opanowania mowy pisanej.”⁸

Proponujemy, aby nauczyciel, analizując dane z przeprowadzonej obserwacji, starał się odpowiedzieć na pytanie, co ułatwi, a co utrudni dziecku naukę w szkole. Wskazanie

---

⁸ Brzezińska A., Burtowy M., *Psychopedagogiczne problemy edukacji przedszkolnej*, UAM, Poznań 1992.

umiejętności, które trzeba usprawnić, i zainteresowań, które warto rozwijać, oraz „mocnych stron dziecka”, na których można oprzeć wspomaganie jego rozwoju i edukacji, to pierwszy poziom analizy danych.

Drugi poziom analizy polega na grupowaniu danych z obserwacji dotyczących zachowania, umiejętności i zainteresowań w ogólniejsze kategorie odnoszące się np. do wybranej teorii rozwoju. Wyniki obserwacji można także odnieść do kategorii związanych z praktyką pedagogiczną np. do treści podstawy programowej lub do kategorii uzyskanych w drodze badań empirycznych np. podskal w Skali Gotowości Edukacyjnej Pięciolatek (SGE-5).

Na bardziej zaawansowanym poziomie analiza gotowości szkolnej dziecka może polegać na próbie wyjaśnienia, zinterpretowania wyników obserwacji. Wyjaśnić, tłumaczyć wystąpienie danego zachowania i kompetencji lub ich brak można poprzez wykazanie ich związku z dotychczasowymi doświadczeniami dziecka lub przez określenie, jaką funkcję pełni dane zachowanie w życiu dziecka, w jego relacjach z otoczeniem. Przydatna będzie tu wiedza nauczyciela o rozwoju dzieci (fizycznym, ruchowym, emocjonalnym i społecznym) i jego środowiskowych uwarunkowaniach, a także wrażliwość nauczyciela, jego zdolność do odczytania znaczenia zachowania dziecka i zrozumienia jego przeżyć.

2.4. Wybór metody i narzędzi diagnozy

Metoda diagnozy przedszkolnej to sposób zbierania, opracowywania, analizy i interpretacji danych służący ocenie przygotowania dzieci do nauki w szkole. Arkusze obserwacyjne to narzędzia diagnozy. Mogą być one standaryzowane lub niestandaryzowane.

Zgodnie z obowiązującymi aktami prawnymi nauczyciel może wybrać program wychowania przedszkolnego, stworzyć własny lub modyfikować program innych autorów. Podobnie może stosować opracowaną przez siebie i współpracowników metodę diagnozy przedszkolnej lub wybrać metodę i narzędzia z coraz bogatszej oferty wydawniczej. W tym drugim przypadku warto zadbać o zachowanie spójności między realizowanym programem wychowania przedszkolnego a metodą diagnozy.

Zgodnie z przyjętymi standardami diagnozy pedagogicznej opis metody powinien zawierać informację o:

- założeniach, celu, zakresie;
- warunkach stosowania;
- sposobie zbierania i analizowania informacji;
- regułach interpretowania wyników ze względu na możliwość:
  - sformułowania propozycji działań wspierających rozwój dziecka,
  - określenia pozytywnych czynników (zasobów dziecka i otoczenia) dla osiągnięcia gotowości do nauki w szkole;
  - indywidualizowania pracy z dzieckiem.

Korzystne jest, jeżeli wybrana metoda uwzględnia specyfikę diagnozy małego dziecka. Powinna zatem opierać się na obserwacji zachowania oraz wypowiedzi dzieci w naturalnych warunkach, w zróżnicowanych sytuacjach życia przedszkolnego. Metoda powinna uwzględniać aktywność dziecka w ważnych dla osiągnięcia gotowości szkolnej obszarach, takich jak podejmowanie zadań, kontakty społeczne i odporność emocjonalna obok czynności poznawczych i sprawności psychomotorycznej.

Warto tu podkreślić, że nauczyciel może stosować inne niż obserwacja metody w tym rozmowę z rodzicami, analizę rysunków i prac dziecka czy próby eksperymentalne. Inne metody, narzędzia i techniki diagnozy nauczyciel może stosować z początkiem roku szkolnego w październiku/listopadzie, a inne w kwietniu, kiedy diagnoza jest podsumowaniem kilkumiesięcznego pobytu dziecka w przedszkolu.

2.5. Przekazywanie informacji rodzicom

Udzielanie rodzicom informacji dotyczącej gotowości dziecka do nauki w szkole, to podsumowanie relacji, która rozpoczyna się wcześniej od zapoznawania rodziców z pracą przedszkola, z programem, pojęciem i metodami oceny gotowości do nauki w szkole.

Zgodnie z zalecanymi warunkami realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego nauczyciel powinien:

- zachęcać rodziców do współdecydowania w sprawach przedszkola lub szkoły
- systematycznie informować o zadaniach wychowawczych i kształcących realizowanych w przedszkolu;

- włączać rodziców w proces nabywania przez dziecko określonych wiadomości i umiejętności;
- informować rodziców o sukcesach i kłopotach ich dzieci, a także włączać ich do wspierania osiągnięć rozwojowych dzieci i łagodzenia trudności, na jakie natrafiają;
- przekazywać wyniki dokonanych obserwacji po to, aby pomóc rodzicom w uzyskaniu wiedzy o funkcjonowaniu dziecka w określonych warunkach.

Od tego, na ile rodzic zaufa nauczycielowi, że prowadzona przez niego obserwacja będzie służyć wspomaganie rozwoju dzieci (nie zaś segregowaniu ich na lepsze i gorsze), w dużym stopniu zależy to, w jaki sposób będzie on przyjmował przekazywane przez nauczyciela informacje.

Rodzic powinien mieć szansę wysłuchać informacji w spokoju, skupieniu. Dlatego ważne jest przygotowanie spotkania. Warto zadbać o czas i miejsce rozmowy. Dobrze jest poinformować rodziców o tym, co będzie celem spotkania i jak długo będzie ono trwało. Nie należy prowadzić rozmowy w drzwiach sali, kiedy za plecami czekają inni rodzice, ale stworzyć, zgodnie z możliwościami, warunki do dyskretnej rozmowy. Przekazywanie rodzicom informacji wyłącznie w formie pisemnej nie służy budowaniu dobrych relacji.

Na wstępie rozmowy warto przypomnieć dobre doświadczenia dotyczące kontaktu z dzieckiem. Przystępując do omawiania wyników obserwacji, warto skoncentrować się na spostrzeżeniach, na opisanie konkretnych zachowań i działań dziecka. Jeżeli zależy nam na zmianie jakiegoś zachowania, to warto powiedzieć, jakie korzyści odniesie dziecko z tej zmiany i określić, opisać stan pożądaný. Warto również wyjaśnić rodzicom dlaczego – z punktu widzenia gotowości szkolnej – dana umiejętność lub dane zachowanie są pożądane (np. jeśli dziecko potrafi wskazać na kartce kierunki góra, dół, lewo, prawo, to znaczy, że ma orientację w przestrzeni, a jest to umiejętność konieczna w trakcie nauki pisania m.in. do różnicowania liter o podobnym wyglądzie np. d, b, p, q, u, n). Nauczyciel może podzielić się z rodzicami pomysłami, jakie zabawy mogą być pomocne w kształtowaniu danej umiejętności. **Rodzice powinni zostać wysłuchani.** Duża część doświadczeń dziecka jest przecież związana bezpośrednio z domem rodzinnym i najbliższymi, znaczącymi osobami. Informacje, które rodzice mogą wnieść do rozmowy stanowią cenne uzupełnienie obserwacji nauczyciela. W pracy z dzieckiem nie można pomijać jego doświadczeń i systemu wartości

uznawanego w środowisku rodzinnym. Warunkiem zaufania jest przekonanie rodziców, że zamiarem nauczyciela jest stworzenie wspólnie z nimi jak najlepszych warunków rozwoju dla dziecka oraz opracowanie oferty zajęć zgodnej z potrzebami, zainteresowaniami i możliwościami dziecka.

Warto, aby nauczyciel stosował ogólne zasady przekazywania informacji zwrotnej, aby opisywał sytuacje, zachowanie, a nie oceniał osoby (tj. mówił: „Ania zazwyczaj płacze, kiedy sytuacja wokół niej się zmienia, np. kiedy zmieniamy salę, wychodzimy na podwórko, przyjeżdża teatrzyk” zamiast: „Ania jest płacziwym dzieckiem”). Podczas jednego spotkania warto jest przekazać taką liczbę informacji, którą rodzic będzie w stanie spożytkować. Dlatego z przekazywaniem informacji nauczyciel nie musi zwlekać aż do zakończenia obserwacji – niektóre informacje może przekazywać rodzicowi w trakcie jej trwania. Rodzic nie czuje się wtedy zagubiony, dostaje mniejsze „dawki” informacji, które wykorzysta w codziennym życiu (np. jeśli problem polega na tym, że dziecko unika sytuacji i zadań wymagających samodzielności, rodzic może zwrócić baczniejszą uwagę na to, by go nie wyręczać, lecz zachęcać, a potem chwalić, wzmacniać, nagradzać za samodzielne wykonanie jakiejś czynności lub rozwiązanie problemu).

Ważne jest, aby rozmówca wyniósł maksymalną korzyść z rozmowy, by rodzic czuł, że nauczyciel jest jego sojusznikiem w tworzeniu dziecku dobrych warunków rozwoju. To, w jaki sposób rodzic przyjmie informację na temat gotowości swojego dziecka do nauki w szkole, czy potraktuje ją jako ważną i pomocną w podjęciu właściwej decyzji, zależy nie tylko od samej informacji, ale także od klimatu zaufania i współpracy w przedszkolu.

2.6. Etyczne aspekty diagnozy małego dziecka

W rozważaniach o diagnozie przedszkolnej nie może zabraknąć refleksji nad jej podstawowym celem, jakim jest dobro dziecka i zwiększenie jego szans edukacyjnych, a w dalszej perspektywie życiowych. Ważną zasadą diagnozy jest interpretowanie zdarzeń z udziałem dziecka ze względu na ich znaczenie dla jego rozwoju, a nie ze względu np. na „kłopoty wychowawcze”, jakie sprawia swoim zachowaniem. Ważne jest okazywanie dziecku szacunku i podmiotowe traktowanie jego osoby, uwzględnianie jego potrzeby aktywności i samodzielności, otwarte komunikowanie naszych zamierzeń. Nie wolno celowo

– na potrzeby obserwacji stwarzać sytuacji trudnych dla dziecka ani nakłaniać je do działań, których wykonania odmawia. W obserwacji, opisie i analizie wyników nie można pominąć uczuciowych potrzeb dziecka. W diagnozie ukierunkowanej na wspieranie rozwoju trzeba wymienić te cechy dziecka i te elementy jego środowiska, na których można oprzeć oddziaływania korygujące.

Troska nauczyciela o dziecko i trafność diagnozy wyraża się także w świadomym unikaniu uogólnień i ujemnych ocen dzieci oraz ich rodziców, które mogą naruszyć wzajemne zaufanie i utrudnić włączenie rodziny w program wspierania rozwoju dziecka.

Kompetencje nauczyciela, podobnie jak kompetencje psychologa czy innych specjalistów, powinny wyznaczać zakres i „głębokość” diagnozy. Należy także pamiętać, że analiza przygotowana przez nauczyciela nie może zawierać danych objętych tajemnicą lekarską czy psychologiczną, takich jak np. rozpoznanie choroby i wyniki badań psychologicznych, nawet jeżeli nauczyciel został obdarzony zaufaniem przez rodziców.

Wskazaniem do konsultacji ze specjalistą, pracownikiem poradni psychologiczno-pedagogicznej, jest:

- widoczny u dziecka brak poczucia bezpieczeństwa i przedłużony okres adaptacji do przedszkola,
- aktualna, poważna choroba somatyczna,
- obserwowany brak gotowości szkolnej w kilku obszarach aktywności dziecka, w tym braki związane z rozwojem psychomotorycznym i umiejętnością komunikowania się.

Zaproszenie specjalisty do współpracy nie oznacza zakończenia działań nauczyciela.

3. Wspomaganie rozwoju i edukacji dzieci

3.1 Troska o psychospołeczne i fizyczne zdrowie dzieci – Katarzyna Stępniaik

Czas poprzedzający pójście dziecka do szkoły to okres bogaty w różnorodne, inspirujące doświadczenia – indywidualne i grupowe. To ważny czas dla wspomagania ogólnego rozwoju dziecka zgodnie z jego możliwościami i zasobami.

Pomyślny przebieg procesu przygotowywania dzieci do pójścia do szkoły nie zależy wyłącznie od stopnia ich rozwoju poznawczego i zapewnianej stymulacji. Gotowość szkolna ma również ważny aspekt społeczno-emocjonalny. Poziom rozwoju w tym obszarze, decyduje o samodzielności, zaradności, łatwości nawiązywania kontaktów, umiejętności współdziałania, podejmowania zadań i ponoszenia odpowiedzialności. Posiadanie tych umiejętności i ich rozwój mają kluczowe znaczenie w procesie adaptacji w szkole. Kompetencje społeczno-emocjonalne dzieci mają znacznie większy wpływ, niż się powszechnie sądzi, na ich sukces szkolny i życiowy.

Nabywanie umiejętności radzenia sobie ze zmianami, nowymi i trudnymi sytuacjami, a także dbałość o prawidłowy rozwój fizyczny, służą przygotowaniu dziecka do ważnej zmiany w jego życiu, jaką jest przejście z przedszkola do szkoły.

Roczne przygotowanie przedszkolne powinno służyć wspieraniu zdrowia psychospołecznego i fizycznego dzieci, a w tym szczególnie kształtowaniu umiejętności psychospołecznych, przygotowaniu dzieci do zmiany i wzmocnieniu rozwoju ruchowego.

Kształtowanie umiejętności psychospołecznych w praktyce przedszkolnej

Przedszkole i szkoła to, po środowisku rodzinnym, najważniejsze otoczenie, które bezpośrednio i długotrwale oddziałuje na dziecko. Klimat społeczny oraz warunki fizyczne w tych placówkach mają znaczący wpływ na społeczny i emocjonalny rozwój dzieci, na ich zdrowie. W przedszkolu dziecko zaczyna uczyć się funkcjonowania w grupie, występuje w nowej roli, poznaje zadania, przywileje i obowiązki z nią związane.

Obowiązująca obecnie podstawa programowa wychowania przedszkolnego podaje jako jeden z celów wychowania przedszkolnego rozwijanie umiejętności społecznych u dzieci,

które są niezbędne w poprawnych relacjach z dziećmi i dorosłymi oraz kształtowanie u dzieci odporności emocjonalnej koniecznej do racjonalnego radzenia sobie w nowych i trudnych sytuacjach (...).

Do potrzebnych w codziennym życiu umiejętności psychospołecznych, które umożliwiają dobre samopoczucie, satysfakcjonujące relacje międzyludzkie i zachowania sprzyjające zdrowiu zalicza się m.in.:

- umiejętność podejmowania decyzji i rozwiązywania problemów,
- twórcze i krytyczne myślenie,
- skuteczne porozumiewanie się i utrzymywanie dobrych relacji interpersonalnych,
- samoświadomość i empatię,
- radzenie sobie z emocjami czynnikami wywołującymi stres.

Pobyty w przedszkolu daje wiele możliwości i okazji do wspierania rozwoju tych umiejętności. Dzieci nieustannie wchodzi w interakcje z innymi osobami – rówieśnikami i dorosłymi – w różnych okolicznościach i sytuacjach. Poprzez relacje z innymi, a także poprzez sposób, w jaki dziecko odbiera otaczający go świat kształtuje się jego przekonanie o sobie. Sposób funkcjonowania dzieci w relacjach z innymi ma znaczący wpływ na ich samoocenę i dalszy rozwój umiejętności psychospołecznych.

Ważnym elementem pracy wychowawczej w przedszkolu jest tworzenie sytuacji (mogą to być zabawy i inne formy aktywności), które pozwolą dzieciom na poradzenie sobie z trudnościami, dadzą możliwość dokonywania wyborów czy też samodzielnego rozwiązywania pojawiającego się konfliktu. Sprzyjają temu omawianie zaistniałych sytuacji w grupie, odgrywanie scenek, rozmowy o bohaterach bajek i opowiadań.

Dzieci mają łatwość wymyślania różnych rozwiązań alternatywnych np.: podczas prób rozwiązywania konfliktów. Mogą podawać różnorodne pomysły rozwiązania danego problemu. Warto przekazać im, że każdy człowiek ma prawo stosować swoje sposoby radzenia sobie z trudnościami takie, które uważa za dobre, ale podczas ich rozwiązywania nie wolno nikogo krzywdzić.

Większość dzieci ma osobiste doświadczenia w radzeniu sobie z życiowymi, codziennymi przeciwnościami. Z doświadczeń tych wynikają stosowane przez nie sposoby postępowania

w trudnych sytuacjach Sposoby radzenia sobie mogą być rozmaite i warto w grupie przedszkolnej stwarzać takie sytuacje, podczas których dzieci będą mogły je wykorzystywać, sprawdzać. Jeśli będą znały dużą ilość skutecznych sposobów radzenia sobie w sytuacji trudnej, np.: sprawdzą swoją gotowość i umiejętność proszenia innych o pomoc, będą umiały znaleźć jej rozwiązanie satysfakcjonujące dla siebie i innych.

Nauczyciel ma szansę obserwowania dzieci w różnorodnych sytuacjach w ciągu całego dnia zajęć. To, w jakim stopniu dane dziecko radzi sobie z konkretnymi sytuacjami, daje możliwość indywidualizowania udzielanego wsparcia. Zachęcanie dzieci do samodzielności daje im możliwość testowania, sprawdzania siebie i swoich reakcji w różnych sytuacjach.

Czas pobytu w przedszkolu jest kluczowy dla kształtowania postawy dziecka wobec siebie i świata. Dzięki wsparciu nauczycieli może stać się okazją do pokonywania wyzwań i sprawdzania siebie. Dlatego istotne wydaje się rozwijanie i wspieranie w dzieciach ich poczucia kompetencji, zaufania we własne siły i inspirowania, podsycać dziecięcą ciekawość. Jeżeli dzieci we wczesnym dzieciństwie będą miały stworzone możliwości, aby nauczyć się, jak radzić sobie z trudnościami, jak postępować, kiedy pojawiają się problemy, jak radzić sobie ze zmianą, będą mogły korzystać z tych zasobów i rozwijać je w dalszym życiu.

Radzenie sobie ze zmianą

Umiejętność radzenia sobie ze zmianą jest bardzo ważną umiejętnością psychospołeczną, która ma znaczący wpływ na zdrowie psychiczne każdego człowieka. Dzięki częstemu konfrontowaniu się, przechodzeniu przez zmianę, stopniowo kształtują się umiejętności radzenia sobie. Dzieci, w porównaniu z osobami dorosłymi, mają mniejsze doświadczenie życiowe, a zatem mniejszą umiejętność przewidywania zmian i ich skutków. Rozpoczęcie nauki w szkole jest dla nich sytuacją zupełnie nową, najczęściej brak im wyobrażenia o tym, jak ona przebiegnie. Jednocześnie ma ona charakter powszechny dla wszystkich dzieci, niezależnie od różnic w ich zdolności adaptowania się do nowych sytuacji.

Od najwcześniejszych lat dzieci doświadczają różnorodnych zmian, które są nieodłącznym elementem życia. Każda zmiana może mieć pozytywne i negatywne skutki w zależności od wcześniejszych doświadczeń dzieci, od emocji, jakie jej towarzyszą oraz od wsparcia udzielonego przez ważne dla dziecka osoby.

Każdy rodzaj zmiany ma prawo powodować niepokój u dzieci. Dla ich prawidłowego rozwoju ważna jest stabilizacja, powtarzalność, rytuały. Dlatego niezmiernie ważnym elementem rocznej pracy z przedszkolakami jest właściwe przygotowanie ich do znaczącej zmiany w ich życiu, jaką jest przejście do szkoły.

W zależności od indywidualnych umiejętności i zasobów, dzieci bardzo różnie adaptują się do nowej sytuacji. Pójście do szkoły może być przez niektóre dzieci spostrzegane jako trudne, bez względu na korzyści, jakie w przyszłości przyniesie. Wiele dzieci spostrzega jednak pójście do szkoły, jako ciekawą przygodę, doświadczenie czegoś nowego. Zadaniem nauczycieli przedszkola jest przygotowanie dzieci do ważnej zmiany, jaką jest przekroczenie progu szkoły i to od nich w dużej mierze zależy, z jakim nastawieniem dzieci rozpoczną kolejny etap edukacyjny.

Pobyty dzieci w przedszkolu służy rozwijaniu umiejętności radzenia sobie ze zmianami. W codziennym życiu przedszkolnym zdarza się wiele sytuacji, które można wykorzystać do kształtowania tych umiejętności np.: włączenie do grupy „nowych” dzieci, zmiana nauczyciela, zmiana sali, nowe obowiązki. Przeżywanie zmian pozwala dzieciom dojrzewać, rozwijać się i czuć się silniejszymi. Warto podejmować z dziećmi temat zmian. Sprzyjają temu nie tylko sytuacje w przedszkolu, ale także zmiany towarzyszące dzieciom w życiu rodzinnym np.: przeprowadzka, pojawienie się rodzeństwa. Może być to okazja do inicjowania rozmów o dobrych i złych stronach zmiany. Często się zdarza, że jedna zmiana ma równocześnie dobre i złe oblicze. Przykładowo, jeśli rośniemy, jesteśmy coraz starsi mamy coraz więcej przywilejów, ale również przybywa nam obowiązków.

Przygotowaniem do rozpoczęcia nauki w szkole powinno być także ćwiczenie odpowiedzialności i obowiązkowości u dzieci. Przydatne mogą okazać się różnorodne formy kształtowania tych umiejętności w codziennym życiu przedszkola m.in. polecenie dzieciom, aby przynosiły z domu konkretne przedmioty np.: związane z tematem planowanych zajęć. Regularne praktykowanie takich „zadań domowych” pozwoli na kształtowanie późniejszego nawyku odrabiania prac domowych w szkole, ćwiczenie pamięci i koncentracji uwagi.

Przygotowując dzieci do radzenia sobie ze zmianami, warto zwrócić uwagę na rozróżnianie i wyrażanie emocji, które im nieodłącznie towarzyszą. Zdarza się, że nazywanie emocji może być dla nich trudne. Warto rozwijać tę umiejętność i rozszerzać zasób słów określających

odczucia i emocje. Pomocne będzie tu odgrywanie scenek, czytanie opowiadań i rozmowy z dziećmi na temat ich uczuć związanych z różnymi wydarzeniami.

Ponadto warto zorganizować wycieczkę do pobliskiej szkoły podstawowej lub do szkoły, która współpracuje z przedszkolem bądź wybiera się do niej największa liczba dzieci. Poznanie szkoły, obejrzenie jej będzie miało szczególne znaczenie dla dzieci, które nie mają starszego rodzeństwa. Pomoże im to w przejściu przez zmianę, gdyż rozpoczęcie nauki w szkole nie powinno być wyprawą „w nieznaną”.

Pomocne w oswojaniu dzieci ze zmianami jest także obserwowanie i opisywanie zmian, które otaczają nas w świecie, przyrodzie, tego, co zmienia się stale wokół nas, co zmienia się szybko, wolno, co pozostaje niezmiennie.

Znaczenie aktywności fizycznej dla zdrowia dzieci

Aktywność ruchowa wywiera znaczący wpływ na całościowy rozwój dziecka, na sferę rozwoju fizycznego, społecznego i emocjonalnego. Dzięki ruchowi oraz odpowiednio dobranemu wysiłkowi dziecko może prawidłowo się rozwijać i wzrastać. Wiek przedszkolny i młodszy wiek szkolny to okres bardzo dynamicznego rozwoju motorycznego.

Rozwój motoryczny dziecka w tym okresie charakteryzuje się:

- silną potrzebą ruchu, „głodem ruchu”,
- opanowywaniem nowych schematów ruchowych i ich kombinacji,
- wzrostem refleksyjności, celowości i ekonomii ruchów,
- szybkim rozwojem małej motoryki.

O tworzenie warunków do zaspokajania potrzeby ruchu u dzieci powinni zadbać zarówno rodzice, jak i nauczyciele. Skutki niedostatków w aktywności fizycznej dzieci w wieku przedszkolnym to:

- niezaspokojenie ważnej potrzeby biologicznej dziecka,
- wczesne „wygaśnięcie” spontanicznej aktywności fizycznej,
- niewykorzystanie okresu korzystnego dla rozwoju wszechstronnych umiejętności ruchowych,
- występowanie ryzyka otyłości, zaburzeń układu ruchu.
- zniechęcenie do uczestnictwa w lekcjach wychowania fizycznego w szkole.

Obowiązująca podstawa programowa wychowania przedszkolnego zaleca przeznaczenie co najmniej jednej piątej czasu w rozliczeniu tygodniowym na różnorodną, swobodną aktywność fizyczną na świeżym powietrzu: w ogrodzie, na boisku, na spacerze.

Stwarzanie warunków dla różnorodnej aktywności fizycznej dzieci w przedszkolu przynosi wiele korzyści także w obszarze ich rozwoju społecznego i emocjonalnego. Udział dzieci w grach i zabawach sportowych wspomaga kształtowanie różnorodnych umiejętności takich, jak np.: radzenie sobie z porażką, przegraną, zdrowa rywalizacja, komunikacja interpersonalna, rozwiązywanie konfliktów, umiejętność współpracy w grupie, integracja wokół wspólnego celu itp.

Swobodna zabawa dzieci jest najbardziej naturalną i jednocześnie najskuteczniejszą metodą uczenia się i nauczania. Organizując naukę poprzez zabawę, nauczyciel pozwala dzieciom na samodzielne doświadczanie, poprzez co ma okazję dostrzec i obserwować każde dziecko i wspierać jego indywidualny rozwój.

Obserwacja umożliwia bezpośrednie poznawanie zachowań dzieci, ich wypowiedzi i reakcji w naturalnych warunkach, pozwala na uzyskiwanie systematycznej informacji o dzieciach, ich rozwoju i postępach, ułatwia zaplanowanie kierunków pracy wspierającej.

Roczne przygotowanie przedszkolne do edukacji w szkole jest bardzo ważnym okresem w życiu dzieci, a i nauczycielom stwarza okazje do samodoskonalenia i dostarcza wiele satysfakcji. Spędzają oni ze swoimi wychowankami wiele godzin, co daje możliwość wspierania ich rozwoju, wyrównywania szans edukacyjnych także poprzez dbałość o wszystkie aspekty ich zdrowia. Dobre samopoczucie i ogólny dobrostan dziecka ma kluczowy wpływ na przebieg procesu adaptacji w szkole.

3.2. Indywidualizacja pracy z dzieckiem w przedszkolu – Katarzyna Stepniak

Cele i założenia indywidualizacji pracy z dziećmi

Nauczyciele wychowania przedszkolnego wiedzą, że w swojej grupie napotkają dzieci o różnych potrzebach, możliwościach, zróżnicowanym poziomie wiadomości i umiejętności. Nawet w grupie dzieci z jednego rocznika widoczne są takie różnice. Rozbieżności w poziomie rozwoju między poszczególnymi dziećmi mogą być naprawdę znaczne. Jest

to naturalnym efektem nierównomiernego tempa w dojrzewaniu poszczególnych funkcji organizmu a czasem dysharmonii rozwojowych, na co ma wpływ wiele różnorodnych czynników.

Indywidualizacja polega na organizowaniu pracy nauczyciela w sposób uwzględniający fakt występowania różnic między dziećmi, także w tym samym wieku, w zakresie poziomu rozwoju różnorodnych funkcji, zdolności, umiejętności, zainteresowań itp. Dotyczy to również dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym dzieci szczególnie uzdolnionych oraz wolniej się rozwijających. Celem indywidualizacji jest wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i zapobieganie późniejszym niepowodzeniom szkolnym poprzez stworzenie warunków do wszechstronnego rozwoju. Indywidualizacja działań edukacyjnych to:

- dostosowanie aktywności dzieci i zadań edukacyjnych do ich możliwości,
- tworzenie warunków do pełnego wykorzystania tych możliwości,
- wspieranie rozwoju tych możliwości.

Zadaniem nauczyciela jest rozpoznawanie i wykorzystywanie potencjału dziecka dla pokonywania jego deficytów, wyrównywania ewentualnych niedostatków w różnych sferach rozwojowych. Istotne jest wykorzystywanie indywidualnych właściwości, zasobów wychowanka, co prowadzi do zwiększania jego możliwości jako osoby.

Diagnoza jako podstawa indywidualizacji

Wszelkie formy indywidualizacji – czy to dotyczące wszystkich dzieci, czy też dzieci ze specjalnymi potrzebami – powinny bazować na wnikliwym i uważnym poznaniu potrzeb i możliwości. Nieodzowna jest więc tutaj uważna obserwacja zachowań i reakcji dziecka w różnych sytuacjach. Szczególnie cenne mogą okazać się obserwacje czynione w naturalnych warunkach, podczas codziennych czynności w grupie, podczas zabawy, posiłków, wycieczek. Wnikliwe obserwowanie przedszkolaka, w tym jego sprawności psychoruchowej, odporności emocjonalnej, funkcjonowania w grupie rówieśniczej jest niezbędne do wyznaczania celów oddziaływań wychowawczych w odniesieniu do całej grupy i każdego z osobna. Wiedza o dziecku jest początkiem drogi do poszukiwania oraz wyboru metod i form pracy.

Zatem jeśli nauczyciel planuje wprowadzenie jakiejś aktywności, zabawy, gry, powinien odpowiedzieć sobie na pytania:

1. Jakie cele mogą zostać osiągnięte dzięki tej aktywności? Jakie umiejętności mogą nabyć, ćwiczyć, rozwijać dzieci?
2. Jaką wiedzę i umiejętności powinny posiadać dzieci, żeby mogły uczestniczyć w danej aktywności?
3. Jaki jest potencjał dziecka, który może być przydatny podczas tej aktywności, a jakie jego deficyty mogą przeszkodzić w udziale?
4. W jaki sposób powinna zostać sformułowana instrukcja, polecenie, aby udział dziecka w danej aktywności był możliwy i owocny?

Aby móc odpowiedzieć na te pytania nauczyciel musi dobrze poznać każde dziecko. Należy podkreślić, iż celem wyrównywania szans edukacyjnych nie jest stworzenie szablonu, do którego będzie można dopasować każde dziecko. Pewnego rodzaju drogowskaz do pracy dla nauczyciela stanowić mogą wskazywane przez psychologię rozwojową etapy i prawidłowości rozwojowe. Jednakże istotne jest przede wszystkim ocenianie indywidualnych umiejętności. Tylko wówczas zyskamy pełen obraz, bez porównań z innymi dziećmi. I wówczas będzie możliwe zaplanowanie indywidualnego sposobu pracy z danym dzieckiem. Jeśli nauczyciel pozwoli każdemu z nich na osiągnięcie sukcesu na miarę jego możliwości wówczas ma ono szansę na zrobienie rozwojowego „kroku do przodu”. Dziecko ze specjalnymi potrzebami ma prawo odnajdywać własne miejsce w społeczności, w której przebywa, a nauczyciel na terenie przedszkola jest tą osobą, która tworzy odpowiednie ku temu warunki.

Indywidualizacja pracy w grupie pięciolatek

Podstawową formą aktywności dzieci w wieku przedszkolnym jest zabawa. Zabawa jest dla nich najbardziej naturalną, a jednocześnie najskuteczniejszą metodą uczenia się. Dlatego warto umożliwić dzieciom zdobywanie nowych doświadczeń i umiejętności, poszerzanie wiedzy o świecie i o sobie poprzez zabawę. W zabawie dzieci mogą uczyć się poprzez działanie a jednocześnie przeżywać radość i odnosić sukcesy. Zaletą tej formy aktywności jest jednoczesne angażowanie kilku zmysłów, dobrowolność i czerpanie przyjemności z działania.

Ponadto, dzieci angażując się w zabawę, są aktywne, co pozwala nauczycielowi dostrzegać każde z nich. Obserwacja zabawy pozwala mu na poznanie:

- stosunku dziecka do siebie i otaczającego świata,
- umiejętności społecznych i emocjonalnych dziecka,
- sposobu radzenia sobie w nowych i trudnych sytuacjach,
- stopnia samodzielności,
- umiejętności komunikacyjnych,
- funkcjonowania dziecka w sytuacji zadaniowej,
- umiejętności poznawczych.

Zabawa poza szansą na obserwowanie i poznawanie dzieci stwarza liczne możliwości indywidualizowania pracy z nimi. Praca w dużej grupie pozwala na wykorzystanie wielu zabaw, które stworzą możliwość każdemu dziecku na zaistnienie w najlepszej dla siebie roli i pozycji. Nauczyciel może przyjmować rolę „koordynatora” (dobiera trudność zadań i rodzaj aktywności) albo może pozwolić dzieciom na swobodny dobór zadań.

Nauczyciel może zaproponować dzieciom pracę w grupach. W zależności od potrzeb, może łączyć dzieci w grupy jednorodne (o podobnej sprawności, o podobnych zainteresowaniach) – wówczas ma szansę zróżnicować zadania dla poszczególnych grup pod względem stopnia trudności, możliwości dzieci i ich zainteresowań. Daje to szansę każdemu dziecku i zespołowi osiągnąć sukces. Wówczas istnieje też przestrzeń na zwiększanie trudności zadań dla poszczególnych grup, co pozwala rozwijać umiejętności wszystkim dzieciom.

Nauczyciel może również połączyć dzieci w grupy mieszane – wówczas mogą one wykonywać różne zadania w ramach jednego zespołu, współpracując oraz ucząc się wzajemnie, osiągając wspólny, zespołowy sukces. W takiej sytuacji w każdej grupie powinny znajdować się osoby o niższym i wyższym poziomie danej umiejętności. Ten sposób doboru do pracy w grupie jest często wykorzystywany przy wykonywaniu prac plastycznych i technicznych, przygotowywaniu scenek dramatycznych.

Jeśli pragniemy zadbać o stworzenie odpowiednich warunków do rozwoju każdego dziecka, ważne jest, aby wyposażać przedszkole w zabawki i pomoce o różnym stopniu trudności, a nie jedynie takie, które wydają się „odpowiednie”, dopasowane dla danego wieku. Wówczas dziecko może zgodnie z własnymi możliwościami wybrać łatwiejsze lub trudniejsze

układanki, wspinać się po niższej lub wyższej drabince itd. Jeśli dziecko ma trudności z układaniem puzzli „przeznaczonych” dla dzieci pięcioletnich, tylko wówczas ma szansę sprawdzić się w tego typu aktywności, jeśli na początek ćwiczeń będzie miało do dyspozycji układanki prostsze, przeznaczone dla dzieci młodszych. W miarę możliwości należy również dać dzieciom swobodę wybierania zabawek. Nie zwalnia to nauczyciela od zachęcania poszczególnych dzieci do podejmowania wyzwań, natomiast stwarza naturalne warunki do stopniowania trudności stawianych przed dzieckiem.

Warto również włączać wszystkie dzieci w wybrane zadania, które służą rozwojowi dziecka ze specjalnymi potrzebami, a równocześnie mogą być atrakcyjne dla całej grupy np. jeśli nauczyciel ma w grupie dziecko wymagające ćwiczeń logopedycznych polegających na gimnastyce języka, może w nich uczestniczyć cała grupa. Jeśli nauczyciel zaplanował zajęcia dotyczące poznawania owoców, to wszystkie dzieci mogą je próbować rozpoznawać za pomocą dotyku, zapachu, smaku, a nie tylko wzroku. W tak zorganizowanej sytuacji dziecko słabo widzące ma szansę doświadczać świata wraz ze swoimi rówieśnikami w podobny sposób, a widzący rówieśnicy mają szansę rozwijać i integrować swoją wrażliwość sensoryczną. Tego typu praktyki nie powodują dodatkowego naznaczania, etykietowania dzieci z różnorodnymi problemami.

Warto jeszcze wspomnieć, że udział nauczyciela w zabawie może stanowić czynnik zwiększający motywację dziecka do wchodzenia w określony rodzaj aktywności i pokonywania trudności. W związku z tym jednym ze sposobów indywidualizowania może być zapraszanie przez nauczyciela poszczególnych dzieci do określonych rodzajów zabawy lub włączanie się na zasadach partnera zabawy w aktywności zaproponowane przez dzieci. W tych sytuacjach nauczyciel musi zachować ostrożność, aby jego obecność nie blokowała spontanicznej zabawy przedszkolaków.

Bardzo ważne jest zbudowanie motywacji, wyrobienie pozytywnego stosunku do wyzwania, które stawiamy przed dzieckiem ze specjalnymi potrzebami. Nauczyciel może to osiągnąć poprzez aktywizowanie, docenianie wysiłków (zauważanie każdej próby rozwiązania zadania, choćby droga rozwiązania nie była najłatwiejsza lub nie zakończyła się sukcesem), zachęcanie do podejmowania kolejnych prób, chwalenie (docenianie tego, co dziecko umie i co udało mu się osiągnąć, a nie wskazywanie błędów). Jak widać z powyższych rozważań istnieje wiele

możliwości indywidualizowania pracy z dziećmi, w tym także ze specjalnymi potrzebami w toku codziennych zajęć w grupie pięciolatków.

Prawo dziecka do nauki zgodnie z indywidualnymi potrzebami i możliwościami

Prawo dziecka do indywidualizacji kształcenia i wychowania zostało zapisane w obowiązujących dokumentach prawnych. Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego⁹ nauczyciel jest zobowiązany do wybrania programu wychowania przedszkolnego, opracowania własnego lub modyfikowania programu innych autorów. Zaproponowany przez nauczyciela program powinien być dostosowany do potrzeb i możliwości dzieci, dla których jest przeznaczony. Każdy program powinien, między innymi, zawierać:

- metody przeprowadzania analizy gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole,
- szczegółowe cele kształcenia i wychowania oraz sposoby ich osiągnięcia z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości dzieci.

Możliwość indywidualizowania pracy w wyniku modyfikacji programu stanowi zatem jeden z warunków dopuszczenia programu do użytku szkolnego przez dyrektora przedszkola.

W rozporządzeniu w sprawie podstawy programowej¹⁰ zapisano, że wyniki diagnozy przedszkolnej nauczyciel może wykorzystać do opracowania indywidualnego programu wspomaganie i korygowania rozwoju dziecka, który będzie realizowany w roku poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej.

Wynika z tego, jak ważna jest obserwacja, diagnoza, ocena rozwojowych i edukacyjnych potrzeb dla możliwości opracowania sposobu indywidualizowania działań z konkretnym dzieckiem. Dobrze przeprowadzona diagnoza powinna pokazać te obszary funkcjonowania dziecka, które wymagają działań wspierających, korygujących i stymulujących. Zadaniem nauczycieli jest następnie opracowanie planu działań dostosowanych do rozwojowych i edukacyjnych potrzeb dziecka.

---

⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8.06.2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 89, poz. 730).

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23.12.2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17).

Plan działań może dotyczyć niedużych zmian w sposobie pracy, w doborze konkretnych ćwiczeń, gier, zabaw, które będą sprzyjały rozwojowi umiejętności dziecka tak, jak to opisano. Nie można jednak wykluczyć sytuacji, gdy w grupie znajdzie się dziecko wymagające dodatkowego, specjalistycznego wsparcia. Tak będzie w przypadku stwierdzenia uzdolnień dziecka albo deficytów czy opóźnień rozwojowych. Wówczas zarówno dziecko, jak i jego rodzice oraz nauczyciele mogą skorzystać z pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Potrzebne mogą być wtedy modyfikacje programu wychowania przedszkolnego i dodatkowe zajęcia.

Wsparcie specjalisty nie powinno – w miarę możliwości – zastępować kontaktu z grupą rówieśniczą. Warto więc dołożyć wszelkich starań, aby dzieci otrzymywały kompleksową pomoc w naturalnym dla ich wieku środowisku. Należy zadbać o systematyczną realizację programu zajęć i o to, aby w ćwiczenia włączyli się w środowisku domowym także rodzice – na tyle, na ile to możliwe. **Niezmiernie istotne jest przeformułowanie sposobu postrzegania dziecka z wynajdywania słabości i braków na dostrzeganie postępów.**

3.3. Wspomaganie dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – Katarzyna Leśniewska

Indywidualizowanie pracy z dziećmi w przedszkolu i szkole jest elementem codziennej pracy każdego nauczyciela. Rozporządzenie dotyczące oceniania¹¹ wskazuje, że „nauczyciel jest obowiązany indywidualizować pracę z uczniem na obowiązkowych i dodatkowych zajęciach edukacyjnych, odpowiednio do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia”. Wynika z tego, że nauczyciel jest zobligowany w taki sposób dobierać program wychowania przedszkolnego, by był on odpowiedni do potrzeb i możliwości dzieci w prowadzonej przez niego grupie przedszkolnej oraz realizować go z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy¹².

Jednak z dużą dozą prawdopodobieństwa można powiedzieć, że w każdej grupie przedszkolnej pojawią się dzieci, które będą wymagać szczególnej uwagi i wsparcia. Są to

---

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2007 r. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.).

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 89, poz. 730).

dzieci, których funkcjonowanie z jakiegoś powodu znacznie różni się (*in plus* i *in minus*) od funkcjonowania innych dzieci. W tej grupie mogą się znaleźć np. dzieci o przyspieszonym rozwoju, szczególnie uzdolnione, dzieci z deficytami, zaburzeniami, opóźnieniami w różnych sferach rozwoju, dzieci, u których wyniki diagnozy przedszkolnej wskazują na niski stopień przygotowania do nauki w szkole, dzieci z niepełnosprawnością i inne.

Zazwyczaj w takich przypadkach ważnym elementem oddziaływań będzie przeprowadzenie pogłębionej diagnozy dziecka i odpowiednie zmodyfikowanie realizowanego programu – adekwatnie do rozpoznanych potrzeb i możliwości dziecka. W takiej sytuacji zadaniem nauczycieli przedszkolnych jest wdrażanie **indywidualnych programów wspomaganie i korygowania rozwoju**¹³.

Zmiany związane z organizowaniem i udzielaniem pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolach, szkołach i placówkach zostały wprowadzone w 2010 r. W rozporządzeniu¹⁴ wskazano grupy dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, opisano proces rozpoznawania specjalnych potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych dzieci oraz planowania, udzielania i oceny efektywności udzielanego wsparcia. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna, w świetle nowych uwarunkowań prawnych, jest to **indywidualizowane wsparcie** udzielane potrzebującemu uczniowi, w oparciu o rzetelne **rozpoznanie potrzeb** edukacyjnych i rozwojowych **oraz możliwości** psychofizycznych danego ucznia. Polega ona na **dostosowaniu** warunków, form, sposobów i metod pracy na obowiązkowych i dodatkowych zajęciach, co pozwala dziecku maksymalnie wykorzystywać i rozwijać posiadany potencjał. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna ma służyć optymalizacji oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych i opiekuńczych tak, aby dzieci mogły osiągać sukcesy edukacyjne i przygotować się do samodzielnego życia w społeczeństwie.

W niniejszym rozdziale znajdziecie Państwo próbę odpowiedzi na pytanie, jak wspomagać dziecko ze specjalnymi potrzebami w przedszkolu, uwzględniając obowiązujące przepisy wynikające z różnych aktów prawnych.

---

¹³Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, Załącznik nr 1 do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2009 r. Nr 4, poz. 17).

¹⁴Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1487).

Rozpoznanie specjalnych potrzeb edukacyjnych

Na rok przed rozpoczęciem nauki w I klasie, po okresie adaptacji do nowych warunków, dziecko jest poddane obserwacji pedagogicznej, która służy dokonaniu analizy gotowości szkolnej. Diagnoza przedszkolna może być pomocna w identyfikowaniu tych dzieci, które wymagają pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Nauczyciele, rodzice, specjaliści i inne osoby mogą zainicjować udzielanie dziecku pomocy psychologiczno-pedagogicznej przez cały okres obowiązkowego przygotowania przedszkolnego i potem nauki w szkole.

Niekiedy specjalne potrzeby edukacyjne dziecka zostają rozpoznane przez rodziców i specjalistów już wcześniej. Na podstawie pogłębionej diagnozy nauczyciele otrzymują ważne informacje o dziecku, diagnozę i zalecenia specjalistów w postaci dokumentu wydanego przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną:

- orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego,
- orzeczenia o potrzebie rocznego indywidualnego przygotowania przedszkolnego,
- opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka lub innej opinii.

Informacje te ukierunkowują obserwację nauczycieli, a po jej przeprowadzeniu ułatwiają opracowanie lub programu wspierania edukacji i rozwoju dziecka.

Z przepisów prawa wynika, że każde dziecko posiadające orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego powinno nie rzadziej niż raz w roku szkolnym zostać poddane okresowej **wielospecjalistycznej ocenie funkcjonowania**¹⁵ prowadzonej przez zespół złożony z nauczycieli i specjalistów we współpracy z rodzicami. W związku z tą regulacją diagnoza przedszkolna powinna stać się elementem wielospecjalistycznej oceny funkcjonowania dziecka.

Planowanie

Dla wszystkich dzieci wymagających wsparcia dyrektor przedszkola powołuje zespoły, których zadaniem jest planowanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej i jej koordynowanie. W skład zespołu wchodzi nauczyciele oraz specjaliści pracujący z dzieckiem.

---

¹⁵Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1490); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1489).

Zespół ma obowiązek współpracować z rodzicami dziecka. Rodzic ma możliwość (a nie obowiązek) brania udziału w pracach zespołu. Dlatego w przepisach rozporządzenia mówi się o prawie rodziców do uczestnictwa w pracach zespołu i obowiązku dyrektora zawiadomienia i zaproszenia rodziców na takie spotkania. Jest to równoznaczne z prawem rodzica do współdecydowania i partnerskiej współpracy z pozostałymi członkami zespołu. Dyrektor jest również zobligowany powiadamiać rodzica na piśmie o ustalonych formach, sposobach i okresach pomocy, która będzie udzielana dziecku.

Powołanie zespołów nie ma być tylko zabiegiem formalnym. Praca zespołowa ma służyć zwiększeniu efektywności pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej dziecku poprzez ustalenie spójnych i kompatybilnych oddziaływań przedszkola i rodziny. Zakłada się, że proponowane nowe rozwiązania pozwolą na szybkie i efektywne zareagowanie na potrzeby dziecka i objęcie go skutecznym wsparciem w przedszkolu, a następnie kontynuację podjętych działań na kolejnych etapach edukacyjnych.

Może być tak, że zespół został powołany wcześniej, niż rozpoczęto prowadzenie diagnozy przedszkolnej (dzieci, które jako 3-4-5-latki zostały zidentyfikowane jako dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi). Wówczas zespół kontynuuje swoje prace, a analiza gotowości szkolnej dostarcza kolejnych informacji o funkcjonowaniu dziecka. W takim przypadku dodatkowo powinny zostać wzięte pod uwagę wyniki oceny efektywności pomocy psychologiczno-pedagogicznej dotychczas udzielonej dziecku – znajdują się tam cenne wskazówki i zalecenia do planowania dalszej pracy.

Dzieci, które posiadają orzeczenie lub opinię wydaną przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną powinny zostać objęte pomocą psychologiczno-pedagogiczną niezwłocznie po dostarczeniu przez rodzica tego dokumentu. W ich przypadku obserwacja i analiza gotowości szkolnej będzie dodatkowym materiałem informującym o funkcjonowaniu dziecka w różnych zadaniach i sytuacjach edukacyjnych i życiowych. W obydwu przypadkach ważne jest, aby w planowaniu pomocy wziąć pod uwagę zalecenia zawarte w dokumentach przygotowanych przez poradnię (orzeczenie, opinia).

W przypadku dzieci, których specjalne potrzeby zostaną spostrzeżone dopiero w trakcie przeprowadzania obserwacji i analizy gotowości szkolnej dziecka, obowiązkiem dyrektora

przedszkola jest wdrożyć proces udzielania pomocy niezwłocznie po uzyskaniu od nauczyciela informacji o takiej potrzebie.

Etap planowania pracy jest ściśle związany z prowadzeniem dokumentacji dziecka. Dla dziecka, które ma orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, zespół opracowuje **indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny**. Dla dziecka, które ma orzeczenie o potrzebie rocznego indywidualnego przygotowania przedszkolnego, opinię poradni lub w przedszkolu zostało zidentyfikowane jako potrzebujące pomocy psychologiczno-pedagogicznej – zespół opracowuje **kartę indywidualnych potrzeb ucznia i plan działań wspierających**. Nie ma potrzeby opracowywania dodatkowo odrębnego dokumentu stanowiącego **indywidualny program wspomagania i korygowania rozwoju**. Prawo nie precyzuje, w jaki sposób ów program ma wyglądać. Ważne jest, aby informacje o dziecku nie były rozproszone, a dokumentacja nie powielala się bez potrzeby. Dlatego wystarczy w dokumentach związanych z udzielaniem pomocy psychologiczno-pedagogicznej zaznaczyć, że zawierają one indywidualny program wspomagania i korygowania rozwoju, a w treści zawrzeć informacje, które działania służą korygowaniu, a które wspomaganie rozwoju dziecka.

Warto przyrzeć się nieco bliżej, w jaki sposób prowadzone jest wsparcie dzieci posiadających opinię o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju. Jeśli dziecko posiadające taki dokument zaczyna uczęszczać do przedszkola, wówczas dyrektor ma obowiązek zorganizować dla niego pomoc psychologiczno-pedagogiczną. Nie wyklucza to kontynuowania działań podejmowanych dotychczas przez zespół ds. wczesnego wspomaganie rozwoju, wynikających z opinii. Pomoc w przedszkolu może wyglądać różnie i zależeć będzie od potrzeb dziecka ujętych w dokumencie poradni, który rodzice złożą w przedszkolu. W przypadku, gdy dziecko posiada opinię poradni (nie ma równocześnie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego), wówczas powołany zespół, planując dla dziecka pomoc, zakłada kartę indywidualnych potrzeb ucznia oraz opracowuje plan działań wspierających.

Ale jest też druga możliwość. Jeśli rodzic wystąpi do poradni psychologiczno-pedagogicznej z wnioskiem o wydanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, wówczas – w oparciu o to orzeczenie, w przedszkolu zostanie przeprowadzona wielospecjalistyczna

ocena funkcjonowania dziecka i opracowany indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny. Warto, żeby rodzic podjął taki krok, ponieważ ze wspomnianym orzeczeniem wiąże się dodatkowe finansowanie zajęć dla dziecka w przedszkolu (wagi subwencji oświatowych opisywane są każdego roku w rozporządzeniu ministra edukacji narodowej w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego).

Konstrukcja dokumentów związanych z udzielaniem pomocy psychologiczno-pedagogicznej „wymusza” sformułowanie celów. Im cele są bardziej operacyjnie sformułowane, tym większe prawdopodobieństwo, że wszystkie osoby zaangażowane w proces wspierania dziecka będą świadome tego, co naprawdę chcemy osiągnąć (jakiego postępu spodziewamy się w określonym czasie). Mamy zatem większą szansę, że unikniemy planowania zbyt wysokich lub zbyt niskich osiągnięć. I właśnie do tego potrzebne jest rzetelne rozpoznanie potrzeb i możliwości dziecka. Precyzyjne sformułowanie celów pozwala ponadto trafnie ocenić, czy udało nam się osiągnąć cel. Jeśli sformułujemy cel zbyt ogólnie, np. „Poprawa motoryki małej dziecka”, trudno nam będzie określić, jaki postęp uznamy za satysfakcjonujący. Jeśli natomiast cel zoperacjonalizujemy, np. „Dziecko podczas powtórzonej obserwacji pedagogicznej (kwiecień) potrafi wyciąć figury płaskie /kwadrat, koło, trójkąt/ po narysowanym śladzie”, wówczas zyskujemy wskazówki do obserwacji i mamy określone kryterium sukcesu.

Określenie celów, do których dążymy, jest równoznaczne z wytyczeniem kierunków pracy. To z kolei ułatwia ustalenie, jakie działania będą podejmowane w ramach codziennych zajęć (zmiana sposobów pracy, koniecznych dostosowań i modyfikacji programu realizowanego w grupie przedszkolnej do potrzeb i możliwości danego dziecka), jak również zaplanowanie działań w ramach zajęć dodatkowych. Owe dodatkowe zajęcia mogą być finansowane z dodatkowych środków. Jeśli na podstawie danych zebranych w poprzednim roku szkolnym nie udało się przewidzieć wszystkich potrzeb w tym zakresie, dyrektor przedszkola może złożyć aneks do arkusza organizacji przedszkola.

Realizacja

Etap realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej to w istocie wdrożenie tych działań, które wynikają z podstawy programowej oraz które wynikają z indywidualnej dokumentacji

dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Jeśli pomoc została właściwie zaplanowana, każda z osób zaangażowanych w proces wspierania dziecka – nauczyciele, specjaliści, a także rodzice – powinna mieć jasność, jakie zadania przed nią stoją. Jest to zatem bardziej etap odpowiedzialności indywidualnej niż pracy zespołowej. Na tym etapie osobą „spinającą” całość oddziaływań jest osoba koordynatora, który został powołany przez dyrektora.

Przed nauczycielami stoi niełatwe zadanie realizowania przyjętego programu wychowania przedszkolnego w sposób zindywidualizowany, by dziecko mogło osiągnąć wiedzę i umiejętności, które zostały opisane w wymogach podstawy programowej oraz by mogło w sposób satysfakcjonujący podjąć rolę ucznia. Będzie to zatem oznaczało konieczność odpowiedniego doboru metod pracy i zabaw edukacyjnych, modyfikację niektórych zadań, przygotowanie adekwatnych do możliwości dziecka kart pracy itd. Więcej informacji o indywidualizacji pracy znajdziecie Państwo w rozdziale *Indywidualizacja pracy z dzieckiem w przedszkolu*. Warto jednak pamiętać, że może się zdarzyć, iż pomimo podejmowanych przez wszystkie strony wysiłków, dziecko nie osiągnie gotowości do podjęcia nauki w klasie pierwszej. Wówczas warto rozważyć decyzję o odroczeniu realizacji obowiązku szkolnego dziecka.

Podstawową kwestią związaną z odraczaniem realizacji obowiązku szkolnego dziecka jest to, czy istnieje istotna przyczyna, dla której warto to zrobić. Zgodnie z art. 16 ustawy o systemie oświaty decyzję o odroczeniu realizacji obowiązku szkolnego dziecka (niezależnie od tego, w jakim przedszkolu dziecko realizuje obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne) podejmuje dyrektor publicznej szkoły podstawowej, w obwodzie której dziecko mieszka, po zasięgnięciu opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej. Decyzję o odroczeniu dyrektor może podjąć jedynie w uzasadnionych przypadkach.

Najprostszą drogą, by dyrektor mógł uzyskać stosowne informacje od poradni jest złożenie przez rodziców wniosku do poradni psychologiczno-pedagogicznej o wydanie opinii w sprawie odroczenia rozpoczęcia spełniania obowiązku szkolnego przez dziecko. Pracownicy poradni na podstawie diagnozy i po zbadaniu dziecka oceniają, czy zachodzi potrzeba skorzystania z możliwości odroczenia. Niejednokrotnie fakt objęcia dziecka

kształceniem specjalnym, związane z tym dostosowania i indywidualizacja pracy, jest wystarczającym wsparciem dla niego w procesie edukacji.

Warto przy tym pamiętać, że każda sytuacja wydłużania procesu edukacji dziecka (bądź to w postaci odroczenia, bądź też w postaci wydłużenia etapu edukacyjnego) nie jest obojętna dla jego funkcjonowania w szkole i procesu kształcenia.

Istotne jest zatem, aby przede wszystkim rodzice, poradnia i wreszcie ostatecznie podejmujący decyzję dyrektor szkoły mieli na uwadze dobro dziecka w całej perspektywie jego edukacji, a nie tylko w perspektywie jednego roku.

Ocena efektywności

Rozporządzenia regulują tryb prowadzenia ewaluacji. Określają mianowicie, że za każdym razem, kiedy kończy się okres udzielania jakiejś formy pomocy, zespół powinien dokonać analizy skuteczności i efektywności danej formy. Natomiast raz w roku – przed opracowaniem arkusza organizacji szkoły – powinien dokonać całościowej analizy pomocy udzielonej uczniowi w danym roku szkolnym.

Jest jeszcze jedna ścieżka oceny efektywności pomocy. Zespół jest zobligowany do dokonania analizy skuteczności danej formy przed upływem wyznaczonego przez dyrektora okresu udzielania pomocy w tej formie w sytuacji, gdy zwróci się do dyrektora z takim wnioskiem:

- rodzic,
- nauczyciel prowadzący zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze,
- nauczyciel prowadzący zajęcia specjalistyczne,
- wychowawca klasy terapeutycznej.

W przypadku uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego rozporządzenie dodatkowo dookreśla, że zespół, nie rzadziej niż raz w roku szkolnym, dokonuje okresowej wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, uwzględniając okresową ocenę efektywności udzielonej mu pomocy psychologiczno-pedagogicznej. To stanowi podstawę do planowania dalszej pomocy dziecku.

Ewaluacja efektów pracy służy ponownemu przyjrzeniu się sytuacji ucznia i jego potrzebom, zweryfikowaniu, które działania można uznać za skuteczne i warto je kontynuować

na dalszych etapach pracy, które nie przyniosły oczekiwanych efektów, a jakich działań zaniechano. Na tej podstawie można ponownie spojrzeć na potrzeby dziecka i zastanowić się nad tym, jakiego rodzaju dostosowań i wsparcia dziecko będzie potrzebowało w przyszłości.

Podsumowanie

Każdy nauczyciel, jako osoba będąca w stałym kontakcie z dziećmi, jest odpowiedzialny za indywidualizowanie pracy z nimi. Indywidualizacja ta polega na tworzeniu warunków optymalnego rozwoju dla dzieci, zgodnych z ich potrzebami i możliwościami. Prawdopodobnie w każdej grupie przedszkolnej znajdzie się dziecko ze specjalnymi potrzebami. Intencją wprowadzonych w prawie zmian było doprowadzenie do sytuacji, w której te dzieci będą wcześniej identyfikowane i otrzymają natychmiastową pomoc. Ważne jest, by ta pomoc była kompleksowa, by wszelkie działania związane z pomocą psychologiczno-pedagogiczną uwzględniały indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dzieci oraz ich indywidualne możliwości psychofizyczne oraz żeby pomoc była udzielana jak najbliżej dziecka, w jego naturalnym środowisku.

4. Dzieci u progu szkoły

4.1. Osiągnięcia rozwojowe sześciolatka – dr Aleksandra Piotrowska

(Wydział Pedagogiki UW)

Aby dziecko z sukcesem mogło rozpocząć funkcjonowanie w nowej dla siebie roli, musi osiągnąć odpowiedni do tej roli poziom rozwoju. Tak było przy rozpoczynaniu kariery przedszkolaka, tak jest i przy początkach edukacji szkolnej. Dziecko musi osiągnąć dojrzałość czy też gotowość szkolną. Oznacza to konieczność prezentowania takiego poziomu rozwoju **we wszystkich sferach**, jaki umożliwia sprostanie wymaganiom i oczekiwaniom szkoły.

Zwróćmy uwagę na trzy ważne sprawy. Pierwsza dotyczy sfer rozwoju. Aby dziecko uznać za dojrzałe do szkoły nie wystarczy, że potrafi np. czytać, liczyć do 20, ma dużo wiedzy (a szczegółami z życia dinozaurów imponuje wszystkim na rodzinnych zgromadzeniach), buduje piękne, złożone zdania. Dziecko musi także umieć się samo ubrać i rozebrać, dać radę przeniesieniu tornistra z szatni do klasy, umieć dogadać się z innymi dziećmi, zgodnie bawić

się z nimi, czasem pogodzić się z porażką (bo nie zawsze będzie przecież najlepsze...), spakować, kiedy trzeba wszystkie swoje przybory i niczego nie zostawić na ławce. Krótko mówiąc, musi osiągnąć dojrzałość nie tylko w zakresie intelektu, ale także w pozostałych sferach rozwoju: fizycznego, emocjonalnego, społecznego. A stosunkowo często psychologowie i pedagodzy sygnalizują, że dzieci bardzo sprawne poznawczo, intelektualnie, bywają jednocześnie zadziwiająco niedojrzałe emocjonalnie i społecznie (np. wybuchają płaczem po otrzymaniu od nauczycielki uwagi krytycznej czy obrażają się, jeśli praca innego dziecka zostanie wyżej oceniona).

Po drugie, jeśli gotowość szkolna oznacza dostosowanie poziomu rozwoju dziecka do wymagań szkoły, to ważne są nie tylko kompetencje dziecka, ale i stawiane mu przez szkołę wymagania! Chyba nie wszyscy rodzice uświadamiają sobie, że oczekiwania szkoły wobec 6-latków są inne niż te, które formułowano jeszcze dwa – trzy lata temu, kiedy progi szkolne przekraczały tylko dzieci 7-letnie. A zatem to także szkoła dostosowuje się do możliwości dziecka przychodzącego do pierwszej klasy. Reforma edukacji wiąże się nie tylko z obniżeniem wieku progu szkolnego, ale także ze zmianą programu nauczania i dostosowuje go do wieku (i tym samym poziomu rozwoju) dzieci o rok młodszych.

Przykładowo w starym programie oczekiwano, że dzieci rozpoczynające pierwszą klasę znają wszystkie litery, a zgodnie z nowym programem literki wprowadza się dopiero w szkole, w pierwszej klasie. Nie jest, zatem tak, że dawne wymagania (dostosowane do poziomu siedmiolatków) stawia się teraz przed sześciolatkami.

Ale ważny jest także **trzeci** aspekt dojrzałości szkolnej: dzieci w tym samym wieku nie prezentują takiego samego poziomu dojrzałości! Pomędzy rozwijającymi się jednostkami istnieją – oprócz podobieństw – także liczne różnice. Różne tempo rozwoju poszczególnych dzieci prowadzi do tego, że w jednej ławce mogą zasiąść obok siebie sześciolatki, których wiek chronologiczny jest, co prawda taki sam, ale jeden z nich prezentuje poziom rozwoju charakterystyczny dla dziecka niemal ośmioletniego, a drugi – dla niespełna pięciolatka. Oczywiście nie jest to zjawisko specyficzne tylko dla sześciolatków – siedmiolatki czy dziesięciolatki także różnią się znacznie od siebie poziomem rozwoju. Różnice mogą dotyczyć nie tylko łatwo zauważalnych wzrostu czy wagi, siły mięśni, ale także sprawności myślenia, spostrzegania, koncentrowania się, umiejętności radzenia sobie z trudnościami,

ze złością czy z rozczarowaniem. Dodać trzeba, że zróżnicowanie tempa rozwoju jest normą, ma charakter powszechny, a wynika zarówno z odmiennych warunków środowiskowo-wychowawczych, stymulujących albo opóźniających rozwój, ale także z indywidualnych cech i właściwości dziecka. I tutaj ogromna rola nauczycieli przedszkola (czy oddziału przedszkolnego dla pięcioletków prowadzonego w szkole). W oparciu o długotrwałą obserwację dziecka w trakcie różnych zajęć i sytuacji oraz w oparciu o prowadzone z użyciem różnych technik postępowanie diagnozujące aktualny poziom rozwoju każdego dziecka w grupie mogą być oni najlepszymi doradcami rodziców, przed którymi jeszcze przez dwa lata stoi podjęcie decyzji, gdzie ich dzieci spędzą najbliższy rok.

Po rozważeniu kwestii gotowości szkolnej przyjrzyjmy się nieco dokładniej, kim jest sześciolatek, jaki poziom rozwoju osiągnął, co potrafi. Przeanalizujmy jego osiągnięcia i kompetencje we wszystkich sferach: w rozwoju fizycznym i ruchowym, poznawczym (intelektualnym), emocjonalnym i społeczno-moralnym.

Rozwój fizyczny jest u sześciolatka (w porównaniu z początkiem wieku przedszkolnego) bardzo zaawansowany. W porównaniu z młodszym przedszkolakiem dziecko smukleje, zmniejsza się ilość typowej dla malucha tkanki tłuszczowej, zauważalnie wydłużają się nogi, a zamiast wypukłego dziecięcego brzuszka pojawia się bardziej „dorosły” tułów o kształcie trójkąta zwróconego podstawą ku górze. O dojrzewaniu organizmu świadczy także wydajniejsza praca serca i płuc.

Zaawansowane są, choć wciąż niezakończone, procesy kostnienia szkieletu. Krzywizny kręgosłupa (lordoza szyjna i lędźwiowa) zapoczątkowane w okresie niemowlęcym, są niemal całkowicie ukształtowane. Uwaga! Układ kostny zawiera wciąż dużą ilość tkanki chrzęstnej, co sprawia, że kość jest elastyczny i miękki, podatny na deformacje i zniekształcenia. Wyraźnie zaznaczona jest mineralizacja kości nadgarstka, dzięki czemu sześciolatek może już dość sprawnie rysować, malować, wycinać czy lepić z plasteliny, ale dłuższy wysiłek tego rodzaju będzie możliwy dopiero po 10 roku życia, kiedy to znacznie skostnieje kośćec przegubu. Coraz bardziej harmonijne i skoordynowane ruchy umożliwiają opanowanie wielu czynności manipulacyjnych i samoobsługowych. Dzięki tym zmianom sposób poruszania się między 6 a 7 rokiem życia staje się taki, jak u dorosłych. Warto podkreślić bardzo charakterystyczną dla tego okresu potrzebę ruchu – byle nie jednostajnego, powtarzalnego,

ale urozmaiconego i zmiennego. Np. nie widać śladu zmęczenia po dziecku biegającym od dwóch godzin z rówieśnikami po placu zabaw, a po 30 - minutowym spokojnym spacerze to samo dziecko zaczyna słać się ze zmęczenia!

W rezultacie dojrzewania układu nerwowego i zwiększania znaczenia jego najwyższych pięter (mózg osiąga 90% wagi dorosłego mózgu) sześciolatek dysponuje bardziej zaawansowanymi procesami poznawczymi, dzięki którym poznaje świat i tworzy wewnętrzne reprezentacje rzeczywistości w swoim umyśle.

Spostrzeganie sześciolatek jest wciąż globalne, dopiero rozwija się umiejętność wyodrębniania elementów składowych spostrzeganego obrazu, relacji i stosunków między nimi oraz łączenia wyodrębnionych części w spójną, uporządkowaną całość. Sześciolatek w spostrzeganiu wciąż kieruje się silnymi, łatwo uchwytnymi cechami bodźców, a nie logicznym, powiązaniem i uporządkowaniem spostrzeganiem istotnych składowych obrazu. Ale jednocześnie (w porównaniu z wcześniejszymi latami) widać w tym wieku doskonalszą analizę i syntezę spostrzeżeń, ważną dla poznania liter i cyfr, a także przejawy dowolności spostrzegania. Zmiany te wiążą się także z rozwojem procesów uwagi.

Uwaga sześciolatek przyjmuje nowy wymiar: oprócz uwagi mimowolnej pojawia się uwaga dowolna, a więc zamierzone, kierowane wolą dziecka skupianie uwagi na wybranych obiektach. Zakres uwagi i jej podzielność są jeszcze, co prawda niewielkie, ale umożliwiają o wiele dłuższe i efektywniejsze uczestniczenie w zajęciach czy zajmowanie się wybraną czynnością.

Pamięć sześciolatek – podobnie jak uwaga – różni się istotnie od pamięci młodszych dzieci. Otóż u sześciolatka zaczyna być widoczna pamięć zamierzona, dowolna, dziecko odkrywa, że może mieć wpływ na przebieg procesu zapamiętywania. Zaczyna się także kształtować pamięć logiczna, bazująca nie na emocjach, ale na myśleniu. To dopiero jej początki, rozwój będzie się dokonywał przez całe późne dzieciństwo, a swoją pełnię osiągnie dopiero u nastolatka.

Myślenie sześciolatek (z punktu widzenia rodzaju przetwarzanego materiału) jest ciągle myśleniem konkretnym. Wykorzystywane w nim treści mają najczęściej charakter wyobrażeń – obrazów konstruowanych w umyśle, stanowiących odzwierciedlenie obiektów

niedostępnych w danej chwili zmysłowo. Np. dziecko zestawia, analizuje, porównuje dwie wyobrażane wersje swojego rysunku czy budowli z klocków. Dlatego o takim myśleniu mówi się, że jest konkretno-wyobrażeniowe. Dzięki sprawnie w tym wieku tworzonym wyobrażeniom dziecko jest zdolne do zabaw symbolicznych, w których wykonuje liczne czynności „na niby”, posługując się dostępnymi przedmiotami w zastępstwie innych, może także przewidywać (w oparciu o reprezentacje wyobrażeniowe) skutki swoich działań, potrafi również swoje działania planować.

Oczywiście sześciolatek w wielu sytuacjach przetwarza jeszcze spostrzeżenia (co jest typowe dla wcześniejszej rozwojowo formy myślenia sensoryczno-motorycznego), a w niektórych wykorzystuje już najbardziej złożony rodzaj materiału, czyli pojęcia. Co prawda myślenie pojęciowe zacznie być dominujące dopiero wtedy, kiedy dziecko wytworzy w swoim umyśle większą liczbę pojęć (około 11 roku życia), ale sześciolatek dysponuje już pewnymi pojęciami, czyli uogólnionymi reprezentacjami całych klas czy kategorii obiektów, tyle że te reprezentacje są jeszcze bardzo niedoskonałe. Oprócz cech istotnych dla całej kategorii zawierają też wskaźniki percepcyjne (np. zdaniem dziecka owoce są czerwone lub żółte) czy cechy, które nie przynależą wszystkim przedstawicielom danej klasy (np. owoce są bardzo soczyste). Taką formę reprezentacji nazywamy pseudopojęciami i u sześciolatka one wciąż dominują, choć obecne są także pewne pojęcia naturalne.

Ważne jest także, że te wczesne formy pojęć mają charakter konkretny, a zatem obejmują tylko takie kategorie, których reprezentanci istnieją w fizycznej postaci i podlegają percepcji lub wyobraźni (np. owoc, lalka, rower – w odróżnieniu od pojęć abstrakcyjnych, jak przyjaźń, lojalność czy demokracja). Pojęcia sześciolatka cechuje także subiektywizm – uogólnienia dotyczą tylko takich przedmiotów, z jakimi dziecko styka się w swoim życiu i tych cech, które dla dziecka, z jego punktu widzenia, są ważne. Dziecko potrafi porównywać (analizować cechy zestawianych obiektów), szeregować, zaczyna także klasyfikować (choć ta czynność będzie się intensywnie rozwijała w późniejszych latach).

Mowa sześciolatka jest bardzo zaawansowana. Duży zasób słów (w słowniku czynnym około 3-4 tysięcy) umożliwia sprawną komunikację z innymi, tym bardziej, że zaawansowana jest obiektywizacja znaczenia słów, a artykulacja jest już prawidłowa (do przeszłości należy mowa dziecienna, a odstępstwa od poprawnych wzorców wymowy wymagają konsultacji

logopedycznych). Sześciolatek nie ogranicza się do komentowania aktualnej sytuacji czy własnej aktywności, a mowa jest kontekstowa – jej poziom zaawansowania umożliwia zrozumienie wypowiedzi dziecka bez wglądu w jego stan obecny, jedynie w kontekście całokształtu ciągu słów.

Sześciolatek reaguje na świat **emocjami** wciąż (po dziecięcemu) silnymi i krótkotrwałymi, ale coraz bardziej zróżnicowanymi treściowo – oprócz prostych emocji radości, strachu, gniewu czy smutku przeżywa także czułość, dumę, współczucie, rozżalenie, zachwyty i wiele innych odczuć intelektualnych, moralnych czy estetycznych, powstających przy dużym udziale wiedzy i doświadczenia. Powstają dziecięce przyjaźnie i bardziej trwałe związki. Wciąż występuje tzw. globalność emocji. Przykładowo, jeśli wspólna zabawa z nowym kolegą dostarczyła dziecku przyjemności, jest skłonne spostrzegać tego kolegę jako bardzo ładnego, grzecznego, ślicznie ubranego itp. Na tej samej zasadzie ulubiona wychowawczyni jest w oczach dziecka najpiękniejsza, najładniej ubrana i najlepiej śpiewa (choć zdaniem bezstronnych obserwatorów w rzeczywistości jest zupełnie inaczej). W kolejnych latach (głównie wskutek dojrzewania układu nerwowego, ale i w wyniku rosnącej wiedzy o rzeczywistości) ten globalny charakter emocji będzie zanikał – dziesięcioletek potrafi już dostrzec wady u ulubionego kolegi czy słabe strony bardzo ciekawego skądinąd filmu. Dokonujący się rozwój poznawczy i społeczny sprawiają, że dziecko dostrzega coraz więcej wymagań ze strony innych ludzi, a chce zdobyć i utrzymać ich sympatię. Uczy się form ekspresji bardziej dojrzałych (np. słownego wyrażania sprzeciwu zamiast płaczu czy rzucania się z pięściami), ponadto ograniczeniu ulega zakres ekspresji (np. tylko uśmiech zamiast wcześniejszego podskakiwania z radości i klaskania). Krótko mówiąc – mamy do czynienia u sześciolatka z początkami „socjalizacji emocji”.

W porównaniu z początkiem okresu przedszkolnego sześciolatek osiągnął dużo bardziej zaawansowany poziom **rozwoju społecznego**. Przede wszystkim rozwinął swoją percepcję społeczną, czyli możliwość dostrzegania różnych cech i właściwości osób w swoim otoczeniu. Dostosowuje swoje zachowania wobec innych do stopnia znajomości (odnosi się z dystansem do obcych, nie rozmawia z nimi na bardzo prywatne tematy itp.). Całkiem dobrze różnicuje także wiek ludzi. I choć z jego perspektywy 40-latek to dość zaawansowany starszulek, to jednak inaczej dziecko zachowuje się wobec swoich rówieśników, a inaczej –

wobec dorosłych. Wyraźnie już widać zdolność do współdziałania z innymi – sześciolatkowi zależy na wspólnej zabawie, więc gotów jest na pewne wyrzeczenia, jak konieczność rezygnacji z własnego pomysłu, trzymanie się pewnych reguł ustalonych w zabawie czy pełnienie uzgodnionej roli.

Z punktu widzenia postępów socjalizacji sześciolatek stopniowo uczy się dostosowywać do otrzymywanych nakazów i zakazów i to one (a nie przyswojone ogólne normy) kierują jego zachowaniami. Na szczęście sześciolatek nie wymaga już każdorazowego instruowania i potrafi zapamiętać pewne nakazy czy zakazy (np. przed jedzeniem posiłku trzeba sprzątnąć zabawki i umyć ręce). Odnosi także do siebie (przynajmniej w większości sytuacji) polecenia kierowane ogólnie do grupy, bez wymieniań jego imienia. Potrafi także wyczuć „ducha” (intencję) polecenia czy zakazu (np. po usłyszeniu „Nie szczyb Kasi” rozumie, że nie powinien w ogóle robić jej krzywdy, więc nie wrywa się do gryzienia czy kopania). Ale na przyswojenie uogólnionych norm postępowania trzeba poczekać jeszcze 2 – 3 lata.

Z punktu widzenia rozwoju **moralnego** sześciolatek normy moralne postrzega, jako kolejne nakazy czy zakazy ustanowione przez dorosłych, a jeśli postępuje zgodnie z nimi, to powodowany chęcią bycia aprobowanym przez zewnętrzne autorytety (np. jest przeświadczony, że nie wolno kłamać, bo wtedy pani się bardzo gniewa). Przy ocenie moralnej postępowania kieruje się miarami fizycznymi – jest przeświadczony, że przypadkowe zrobienie dużej plamy jest bardziej naganne niż celowe i zamierzone zrobienie plamki, ale niedużej. Analogicznie okłamanie rówieśnika jest zdaniem sześciolatka tylko „trochę niedobre” (szczególnie, jeśli kłamstwo nie wyjdzie na jaw), a „bardzo niedobre” jest skłamanie osobie dorosłej. Dziecko nie uwzględnia, więc intencji sprawcy ani okoliczności zachowań.

Podsumowując – osiągnięcia rozwojowe sprawiają, że sześciolatek jest osobą, która zaczyna być zdolna do sprawowania kontroli nad swoimi zachowaniami (procesami poznawczymi, emocjami, zachowaniami motorycznymi) oraz do współdziałania z rówieśnikami. A to stwarza możliwość rozpoczęcia nauki szkolnej. Sześciolatek uczy się bardzo chętnie, motywowany naturalną dociekliwością i ciekawością poznawczą, ale także chęcią zasłużenia na nagrodę. Aby uczenie się nie sprawiało trudności, musi uwzględniać charakterystyczne cechy rozwojowe dziecka. Chyba najistotniejsze jest pamiętanie o tym, że poznawanie świata

przez sześciolatka ma przede wszystkim ciągle charakter mimowolny, to znaczy dziecko spostrzega, przetwarza, zapamiętuje mimowolnie, w trakcie bawienia się, odkrywania, porównywania, analizowania – a zatem gromadzenie wiedzy o świecie jest w dużej mierze efektem ubocznym aktywności dziecka. I właśnie **aktywne metody** nauczania (w tym nauczanie przez zabawę) muszą być jak najczęściej stosowane. Kolejną cechą typową dla uczenia się dzieci jest bazowanie nie tyle na logice (bo przecież myślenie logiczne nie jest mocną stroną dzieci, nawet sześciolatków), ile na emocjach, bo to one pełnią w procesach poznawczych (w spostrzeganiu, uwadze, myśleniu, zapamiętywaniu) wiodącą rolę. To **emocje** (zaciekawienie, zaskoczenie, przyjemność, duma, nawet zaniepokojenie itp.) pełnią funkcję taką, jaką u nas, dorosłych, pełni dotychczasowa wiedza podpowiadająca nam, na co zwrócić uwagę, co jest istotne: funkcję selekcji i uwypuklenia wybranych elementów. Ogromnym wrogiem uczenia się sześciolatków jest, zatem brak emocji, nuda – i dobry nauczyciel stara się do niej nie dopuszczać. I choć nauczanie powinno w pewnym stopniu wyprzedzać rozwój i go stymulować, to jednak nie wolno z tym wyprzedzaniem przesadzać i koniecznie pamiętać trzeba, że sześciolatek uczy się w sposób **konkretny**, na namacalnych przedmiotach, które można wziąć w rękę, pomacać albo, chociaż na nie popatrzeć czy też ich posłuchać. Idealne byłoby angażowanie wszystkich zmysłów dziecka, ale aktywność wzroku i słuchu to absolutna konieczność, minimum. W miarę możliwości należy stwarzać warunki umożliwiające posługiwanie się w trakcie poznawania dotykiem – coraz większa liczba danych przekonuje o wielkiej, a niedocenianej roli tego zmysłu w edukacji.

A w jaki sposób **rodzice mogą wesprzeć** rozwój własnego dziecka i przygotować je do roli ucznia? Przede wszystkim przywołajmy starą maksymę „W zdrowym ciele zdrowy duch”. Przygotujmy dziecko do zwiększonego wysiłku, związanego z podjęciem nauki szkolnej, zapewniając mu dużo ruchu, zabaw na powietrzu (ale raczej nie planujmy zbyt wielu dostojnych spacerów po parku...). I nie apeluję o zapisanie dziecka na dodatkowe zajęcia sportowe czy treningi, ale o zapewnienie mu każdego dnia solidnej porcji szaleństw na dworze. Dodatkowo zadbać warto o zabawy i zajęcia stymulujące nadgarstek, a także mięśnie i stawy dłoni. Wszelkie zabawy z ciastoliną, plasteliną czy też wspólnym robieniem ciasta czy lepieniem pierogów przygotują wspaniale dłonie dziecka do wzmożonego wysiłku związanego z nauką pisania, stwarzając przy tym okazję do bycia razem i odbywania budujących relacje rozmów.

Właściwie każdy spacer z dzieckiem (albo dojście do samochodu, autobusu czy wracanie do domu) jest okazją do stymulowania rozwoju wszystkich procesów poznawczych. Można przećwiczyć znajomość adresu zamieszkania, a przy okazji posługiwanie się określeniami „w prawo – w lewo”, „w przód – w tył”, „przed – za”, które sześciolatkowi mogą wciąż sprawiać kłopoty. Można ćwiczyć spostrzeganie i pamięć, współzawodnicząc w dostrzeżeniu i zapamiętaniu jak największej liczby szczegółów mijanego samochodu czy plakatu, rozwijać wyobraźnię i myślenie w zabawach z serii „A co by było, gdyby” (np. gdyby ludzie przestali spać, stali się przezroczyści, mieli maszynki do produkcji pieniędzy itp.). Takie zabawy, a także wspólne czytanie książek czy oglądanie wybranych programów są wspaniałą okazją do rozmów, a ich znaczenia rozwojowego nie można przecenić. Nie tylko rozwijają mowę dziecka, ucząc je dłuższych, uporządkowanych wypowiedzi, wzbogacając jego słownictwo (bylebyśmy tylko prezentowali poprawne wzory językowe, unikając jak ognia tzw. spieszczania), ale sprzyjają oddziaływaniu na aspiracje dziecka, na jego poglądy i marzenia – krótko mówiąc są niezastąpione z wychowawczego punktu widzenia. I nic nie kosztują – trzeba tylko odejść od telewizora.

Pomagajmy dziecku zyskiwać kontrolę nad sobą – musi doświadczać powtarzalności i przewidywalności otoczenia, przebiegu zdarzeń, zachowań ludzi. Przekazujmy jasne i czytelne zasady postępowania, wskazujmy wyraźnie granice – łatwiej będzie mu radzić sobie samemu wśród rówieśników i dorosłych w szkole, kiedy będzie wiedział, co jest dopuszczalne i miło widziane przez innych, a co – nie; jakie zachowania są przez innych aprobowane, a jakie wywołują dezaprobatę i pogorszenie relacji.

Dbajmy o budowanie wiary dziecka w siebie i w swoje możliwości, o kształtowanie pozytywnej samooceny. Sprzyja temu rozwijanie samodzielności dziecka, także tej codziennej – w jedzeniu, ubieraniu się, sprzątanii swoich rzeczy. Nie namawiam do bycia bezkrytycznym wobec dziecka (to dopiero byłoby „niedźwiedzią” przysługą), ale nie eksponujmy jego porażek, nie koncentrujmy się jedynie na niepowodzeniach czy niedostatkach (a wielu z nas ma niestety taką tendencję) – chwalmy za próby radzenia sobie, nawet jeśli ich wyniki nie są zadowalające, zachęcajmy do ponownego próbowania, tłumaczmy, że początki zawsze są trudne, doceniajmy wysiłek. Nie wyręczajmy, bo mądra miłość nie polega na usuwaniu zawczasu przeszkód, ale na zachęcaniu do ich pokonywania

i dyskretnym wspieraniu (nie mylić z zastępowaniem). No i nie straszmy całym światem, a szkołą w szczególności!

4.2. Czego i jakimi metodami uczy się sześciolatek w I klasie? –

dr Małgorzata Sieńczewska (Wydział Pedagogiki UW)

Pierwsze lata pobytu dziecka w szkole w dużej mierze decydują o przebiegu jego dalszej kariery edukacyjnej. Jest to najlepszy czas na rozwijanie u dzieci zainteresowania nauką, ciekawości poznawczej, motywacji do uczenia się. Warto wykorzystać ten okres na wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez dobrze zaprojektowaną i systematycznie realizowaną pracę indywidualną z uczniami.

W większości państw europejskich obowiązek szkolny rozpoczyna się w wieku sześciu lat, a nawet wcześniej, ponieważ współczesne dzieci są lepiej rozwinięte w sferze intelektualnej niż ich rówieśnicy sprzed kilkunastu lat. Nie wolno jednak zapominać o specyficznych potrzebach rozwojowych sześciolatków w sferze fizycznej i emocjonalno-społecznej. Reforma edukacji związana z obniżeniem wieku szkolnego w Polsce zakłada zatem nową, bardziej przyjazną dla najmłodszych uczniów wizję szkoły, która dotyczy zarówno warunków i organizacji procesu kształcenia, jak też doboru treści programowych oraz metod ich realizacji.

Jednym z zadań szkoły jest zaspokajanie podstawowych potrzeb biologicznych sześciolatków. Zatem bardzo ważne staje się zapewnienie im możliwości regularnego spożywania wysokowartościowych posiłków, wyposażenie pomieszczeń w odpowiednie meble i urządzenia oraz dbanie o prawidłowe warunki realizacji zajęć. Z uwagi na to, że dzieci w tym wieku potrzebują zmiennej aktywności, w salach lekcyjnych projektuje się część edukacyjną i część rekreacyjną, gdzie zwykle zgromadzone są zestawy do zabaw w różne zawody, gry, układanki i inne zabawki. Tutaj dziecko może bawić się indywidualnie lub z rówieśnikami według własnego pomysłu i uznania, ale także uczestniczy w zajęciach organizowanych dla całej grupy.

Wymagania zdrowotne i ogromna potrzeba ruchu dzieci sześciolatków wskazują także na konieczność organizowania zajęć na świeżym powietrzu. Ważną rolę odgrywają tu specjalnie w tym celu utworzone przy szkołach place zabaw. Powinny one być

wyposażone w odpowiedni sprzęt, który będzie zapewniał rozwój dużej i małej motoryki, a także sprzyjał koordynacji ruchowej sześciolatków.

Wiele uwagi przywiązuje się do zaspakajania innych potrzeb dziecka, rozpoczynającego naukę w szkole: potrzeby bezpieczeństwa, samodzielności, przynależności i akceptacji w grupie, a także poznawania i rozumienia otaczającej go rzeczywistości. Dlatego tak ważne dla prawidłowego przebiegu procesu adaptacji dziecka w szkole staje się szybkie poznanie nowego otoczenia, udział w zabawach integracyjnych z rówieśnikami, a także zadowolenie z udziału w atrakcyjnym programie opieki świetlicowej.

Wraz z obniżeniem wieku obowiązku szkolnego zmieniono podstawę programową, bardziej dostosowano ją do potrzeb i możliwości dziecka młodszego. Obecnie treści kształcenia dla klasy I są rozszerzeniem i kontynuacją tego, czego się dzieci nauczyły w przedszkolu, a jednocześnie stanowią bazę dla edukacji w klasie II i III. Ze względu na prawidłowości rozwoju umysłowego dzieci, treści, które poznają dzieci mają **układ spiralny**, co oznacza, że w każdym następnym roku edukacji, wiadomości i umiejętności nabyte przez uczniów będą powtarzane, pogłębiane, a następnie systematycznie rozszerzane. Układ spiralny treści zakłada także stopniowanie trudności, łagodne przechodzenie od rzeczy łatwych do coraz trudniejszych. Do spokojnego osiągnięcia sukcesów w edukacji szkolnej może przyczynić się także to, że podstawa programowa opracowana została zgodnie z ideą europejskich ram kwalifikacji, w języku efektów kształcenia, czyli zawiera rejestr wiadomości i umiejętności, jakimi powinni wykazać się uczniowie pod koniec każdego etapu edukacyjnego. Pozwala to na szybkie zdiagnozowanie problemów dziecka oraz podjęcie działań psychologiczno-pedagogicznych, wyrównujących szanse edukacyjne już na starcie szkolnym. Nauczyciel, stawiając określone zadania, powinien jednocześnie zachęcać dzieci do wysiłku, wzmacniać ich wiarę we własne siły i poczucie własnej wartości. Sześciolatek, którego często się wspiera i motywuje, stara się sprostać obowiązkom szkolnym, jest lepiej przygotowany do pokonywania pojawiających się trudności.

Wiele wymagań w nowej podstawie programowej sformułowanych zostało zgodnie z maksymą *Non scholae sed vitae discimus* (Uczymy się nie dla szkoły, lecz dla życia). Dlatego wszystkie obszary edukacji wczesnoszkolnej zostały nasycone treściami wychowawczymi. **W świecie wartości** ucznia kończącego klasę I uwzględniono: przestrzeganie reguł

obowiązujących w społeczności dziecięcej oraz w świecie dorosłych, szacunek dla członków rodziny, współpraca i pomaganie innym, a także odróżnianie dobra od zła. Dzieci będą uczyły się właściwego zachowania, omawiając historyjki obrazkowe, oceniając odwagę i prawdomówność bohaterów utworów literackich czy wypowiadając się na temat postępowania postaci, występujących w poznanych audycjach, filmach, spektaklach teatralnych czy samodzielnie odgrywanych scenkach dramatycznych.

Innym efektem tak organizowanej **edukacji polonistycznej** będzie rozwój zainteresowań czytelnictwem, powiększenie zasobu słownictwa, a także nabycie umiejętności wypowiadania się i porozumiewania się z innymi, a tym samym dalsze rozwijanie motywacji do uczenia się czytania i pisania. Uczeń kończący klasę I powinien znać wszystkie litery i umieć je zapisać, powinien także umieć przepisać lub napisać z pamięci proste krótkie zdania, dbając o graficzną stronę pisma. Tego rodzaju ćwiczenia powinny być zawsze powiązane z tematyką zajęć, wynikać z autentycznej aktywności dzieci, mieć jakiś użyteczny cel praktyczny np. uczniowie przepisują zdania, a następnie przykleją pod obrazkami, z których powstanie książeczka dla kolegi, który jest nieobecny w szkole z powodu choroby. Uzasadnienie poprawności i staranności wykonania tak postawionego zadania jest dla sześciolatka bardziej zrozumiałe niż wykonanie ćwiczenia jedynie w celu doskonalenia umiejętności, która będzie mu przydatna dopiero w przyszłości.

Podobne powiązania powinny także dotyczyć **edukacji plastycznej i muzycznej**, których zadaniem jest przede wszystkim wyzwalanie ekspresji twórczej, rozwój wyobraźni, a także przygotowanie do uczestnictwa w kulturze. Uczniowie, posługując się różnymi technikami plastycznymi (farby, kredki, wydzieranki, collage) oraz za pomocą różnych środków wyrazu plastycznego (np. kształt, barwa, faktura), powinni tworzyć prace o tematyce realnej i fantastycznej, inspirowane własnym doświadczeniem, wyobraźnią, baśnią lub muzyką. Mogą też wykonywać rekwizyty teatralne, elementy scenografii, kostiumów lub proste kukielki, które potem będą wykorzystane podczas wspólnie przygotowanego przedstawienia. Spektakl może być wzbogacony muzyką, stworzoną i odegraną przez dzieci na instrumentach perkusyjnych albo układem tanecznym (płosem) przygotowanym do wybranego utworu muzycznego. Codzienna tematyka zajęć w klasie I powinna być także urozmaicona zabawami ze śpiewem, śpiewaniem piosenek z repertuaru

dziecięcego, zachęcaniem uczniów do układania różnych śpiewanek i rymowanek. W przypadku tak realizowanych treści edukacji artystycznej, warto pamiętać, że sześciolatki powinny mieć też okazję do udziału w koncertach, wystawach i profesjonalnych spektaklach teatralnych. Lepiej wtedy rozumieją i posługują się pojęciami z zakresu tych dziedzin sztuki, są bardziej wrażliwe na piękno, ale także w sposób naturalny poznają zasady kulturalnego zachowania.

Zajęcia z **edukacji przyrodniczej** dostarczają pierwszoklasistom informacji na temat otaczającego świata. Wiedza ta powinna być kształtowana nie tylko w oparciu o albumy, atlasy, środki multimedialne, ale przede wszystkim w wyniku prowadzenia przez dzieci obserwacji w naturalnym środowisku. Zalecane są tu wycieczki i działania w terenie (park, las, pole uprawne, sad i ogród), a także prowadzenie obserwacji pogody, rozwoju roślin, zachowania ptaków i innych zwierząt w różnych porach roku. Dzieci powinny też gromadzić okazy w kąciку przyrody. Treści edukacji przyrodniczej stwarzają znakomitą okazję do propagowania postaw ekologicznych i podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska. Dzieci chętnie uczestniczą w różnego rodzaju imprezach (np. Dzień Ziemi, Sprzątanie Świata), wykonują plakaty, przygotowują quizy, wystawy i inscenizacje. Podczas zajęć z edukacji przyrodniczej uczniowie powinni także zakładać proste hodowle, wykonywać różne doświadczenia i eksperymenty, a także dokumentować swoje działania. Wykorzystują i rozwijają wtedy różne umiejętności: czytanie, pisanie, wyjaśnianie, opisywanie, rysowanie, wykonywanie pomiarów i obliczeń, a także doskonalić takie procesy poznawcze jak: spostrzeganie, uwaga, pamięć i myślenie przyczynowo-skutkowe.

Wyzwalanie aktywności zalecane jest także podczas zajęć z **edukacji matematycznej**. Uczniowie w celu lepszego zrozumienia pojęć i operacji matematycznych powinni manipulować różnymi przedmiotami (tzw. liczmanami), a poprzez specjalnie dobrane zabawy, gry i sytuacje zadaniowe odkrywać prawidłowości, przeprowadzać proste rozumowania i formułować wnioski. Dzieci podczas rozwiązywania zadań powinny posługiwać się rysunkami lub wykorzystywać obiekty zastępcze do symulacji sytuacji opisanej w zadaniu. W klasie I sześciolatki uczą się także wielu umiejętności praktycznych: nabywają sprawności rachunkowej w zakresie 10, wykonują obliczenia pieniężne, posługują się kalendarzem, zegarem, dokonują pomiaru długości i ciężaru, określają, co jest dłuższe,

a co krótsze, co cięższe, a co lżejsze. Opanowanie tych podstawowych umiejętności zapewnia dzieciom samodzielne radzenie sobie w różnych sytuacjach życiowych, przekonuje je o wartości i przydatności uczenia się w codziennej rzeczywistości.

Taką funkcję spełniają też zajęcia z **nauki języka obcego i pracy z komputerem**. Pierwszoklasista umie w języku obcym nazwać obiekty w najbliższym otoczeniu, rozumie proste polecenia i właściwie na nie reaguje. Zajęcia z nauki języka obcego realizowane są z wykorzystaniem metod aktywizujących, zabaw i gier. Dzieci korzystają z różnych pomocy dydaktycznych (np. historyjki obrazkowe, loteryjki, domino, puzzle, memory, bingo), wykonują rysunki, uczą się wierszyków i piosenek. Sześciolatki w klasie I uczą się także korzystania z narzędzi multimedialnych, aby podczas gier i zabaw komputerowych pozyskać lub utrwalić wiedzę i umiejętności z różnych obszarów edukacji.

Ocenianie w klasie I ma charakter opisowy, ponieważ bardziej istotne jest monitorowanie postępów edukacyjnych uczniów niż określanie poziomu zdobytej wiedzy i umiejętności. W podstawie programowej zaleca się rezygnację z tradycyjnych w szkole klasówek i sprawdzianów na rzecz sprawdzonych sposobów oceniania postępów uczniów, do których można zaliczyć aktywność edukacyjną na zajęciach, analizę wykonanych podczas lekcji zadań, ćwiczeń oraz innych wytworów.

Z zaprezentowanego opisu, wynika, że prawidłowe funkcjonowanie w szkole sześciolatek uzależnione jest od ich aktywności i zaangażowania. Uczenie się małych dzieci jest rezultatem działania, intelektualnego wysiłku i twórczego namysłu. Tylko w ten sposób najmłodszy uczniowie mogą stać się konstruktorami własnej wiedzy. W dużej mierze zależy to od nauczyciela, którego rola polega nie na przekazywaniu wiedzy, ale przede wszystkim na organizowaniu dzieciom różnych sytuacji edukacyjnych, które wyzwalają ciekawość poznawczą, zapewniają radość odkrycia i zdziwienia, sprawiają, że dzieci chętnie przystępują do wykonywania nowych zadań i ćwiczeń. W tym kontekście ciągle aktualne wydają się słowa Janusza Korczaka:

„Nie zmuszaj dzieci do aktywności,
lecz wyzwalaj ich aktywność.
Nie każ myśleć, lecz twórz warunki do myślenia.
Nie żądaj, lecz przekonuj.
Pozwól dziecku pytać i powoli rozwijaj jego umysł tak,
aby samo chciało wiedzieć ...”

5. Materiały dla rodziców

5.1. Informacja dla rodziców

Diagnoza przedszkolna

Od 2011 r. dzieci pięcioletnie podlegają rocznemu obowiązkowemu przygotowaniu przedszkolnemu. W tym czasie nauczyciele poznają potrzeby i możliwości dzieci oraz analizują ich gotowość do podjęcia nauki w szkole. Zadaniem nauczycieli jest przekazać rodzicom wyniki obserwacji pedagogicznych, aby ułatwić im podjęcie decyzji o rozpoczęciu przez ich dziecko nauki w szkole. Obowiązek szkolny dla sześciolatków przesunięty został bowiem na 1 września 2014 r.

Przed podjęciem decyzji, czy sześciolatek ma zostać uczniem I klasy, warto obserwować, jak dziecko zachowuje się w różnych sytuacjach życiowych – w przedszkolu i w domu, słuchać, jak mówi, przyglądać się, jakie czyni postępy. Dopiero całościowe spojrzenie na dziecko, jego rozwój fizyczny, ruchowy, poznawczy, emocjonalny i społeczny pomoże nam odpowiedzieć na pytanie, czy dziecko chętnie będzie się uczyć, uważać podczas zajęć, zgodnie bawić z innymi dziećmi, czy pogodzi się z porażką (bo nie zawsze będzie przecież najlepsze), czy samodzielnie ubierze się i sprawnie schowa przybory do tornistra.

Osiągnięcia rozwojowe sześciolatka

Osiągnięcia rozwojowe pod koniec wieku przedszkolnego sprawiają, że sześciolatek zaczyna być zdolny do kierowania swoim zachowaniem, a także do współdziałania z rówieśnikami.

Rozwój układu kostnego umożliwia mu sprawne rysowanie, malowanie, wycinanie, lepienie z plasteliny. Dzięki lepszej koordynacji i harmonii ruchowej opanowuje wiele czynności samoobsługowych. W sposób zamierzony zaczyna kierować uwagą, spostrzeganiem, pamięcią, dzięki czemu może świadomie obserwować, słuchać, zapamiętywać.

W wyniku rozwoju procesów poznawczych, w tym myślenia wyobraźniowego, może planować i przewidywać skutki swoich działań. Potrafi porównywać i szeregować obiekty, zaczyna je klasyfikować. Ma duży zasób słów, potrafi wypowiadać się w sposób zrozumiały na tematy niezwiązane z bieżącą sytuacją. Powinien już mówić poprawnie pod względem

artykulatoryjnym. Uczy się wyrażania emocji słowem i wyrazem twarzy zamiast płaczem, tupaniem, skakaniem. Dostosowuje zachowanie do wieku i stopnia znajomości osób w jego otoczeniu. Reaguje na polecenia kierowane do całej grupy. Stara się dotrzymywać reguł ustalonych w zabawie.

Oczekiwane umiejętności dziecka kończącego przedszkole

Zgodnie z podstawą programową wychowania przedszkolnego dzieci rozpoczynające naukę w I klasie powinny opanować następujące umiejętności i postawy:

- samodzielność w zakresie czynności samoobsługowych,
- radzenie sobie w miarę swoich możliwości w typowych sytuacjach życiowych,
- dbanie o swoje zdrowie, w tym ubieranie się stosownie do pogody,
- porozumiewanie się, w tym płynne mówienie,
- zadawanie pytań i słuchanie odpowiedzi, a także witanie się, przedstawianie się, zapraszanie innych dzieci do zabawy, zwracanie się o pomoc,
- zabawy w dziecięce gry i stosowanie się do ich reguł,
- radzenie sobie w sytuacji konfliktu, przegranej czy współpracy z rówieśnikami,
- wytrwałość w realizowaniu zadań i własnych pomysłów,
- wrażliwość estetyczna, w tym wypowiedzanie się poprzez sztukę,
- gotowość do nauki czytania i pisania – zainteresowanie książeczkami, opowiadanie historyjki obrazkowej, dzielenie słów na sylaby, dobra koordynacja ruchowa i sprawność ręki (rysowanie, lepienie z plasteliny, wycinanie).

Indywidualne różnice w rozwoju dzieci

Różnice w rozwoju dzieci mają powszechny charakter. Nie wszystkie dzieci w tym samym wieku osiągają taki sam poziom dojrzałości do szkoły. Tempo rozwoju dzieci jest różne. Różnice mogą dotyczyć nie tylko takich łatwo zauważalnych cech jak wzrost czy waga, ale także sprawności myślenia, spostrzegania, koncentracji uwagi, umiejętności radzenia sobie z trudnościami, ze złością czy z rozczarowaniem. Dlatego ważną rolę pełnią nauczyciele przedszkola, którzy prowadzą długotrwałą obserwację dziecka w grupie i mogą być najlepszymi doradcami rodziców przed podjęciem decyzji o rozpoczęciu przez ich dziecko nauki w szkole.

Specjalne potrzeby edukacyjne

Nie wszystkie sześciolatki, a nawet siedmiolatki mają umiejętności oczekiwane od dzieci rozpoczynających naukę w szkole. Dotyczy to przede wszystkim dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Na przykład uczniów z niepełnosprawnością ruchową może potrzebować pomocy w ubieraniu się, korzystaniu z toalety czy wykonywaniu innych działań związanych z funkcjonowaniem w szkole.

W takich przypadkach nauczyciele i specjaliści przygotowują dla ucznia **indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny** na podstawie orzeczenia opracowanego przez specjalistów z poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Jak uczą się dzieci w pierwszej klasie?

Oczekiwania szkoły wobec 6-latków są inne niż te, które formułowano jeszcze kilka lat temu, kiedy naukę w I klasie rozpoczynały prawie wyłącznie dzieci 7-letnie. Reforma edukacji wiąże się nie tylko z obniżeniem wieku rozpoczynania nauki, ale także ze zmianą podstawy programowej, która jest dostosowana do wieku i poziomu rozwoju dzieci sześciolatków.

Wszyscy nauczyciele pracujący z uczniami są zobowiązani w taki sposób organizować zajęcia szkolne, aby jak najbardziej odpowiadały one potrzebom, możliwościom i oczekiwaniom uczniów. Zadaniem nauczycieli jest indywidualizacja zadań dla konkretnych dzieci stosownie do ich potrzeb i możliwości. W praktyce oznacza to, że dzieci mogą otrzymywać różne zadania w trakcie lekcji.

Nauczanie w klasach I-III jest zintegrowane, co oznacza, że dzieci poznają różne treści edukacyjne w ramach jednych zajęć (np. zdobywają jednocześnie umiejętności matematyczne i poszerzają swoją wiedzę przyrodniczą). Przykładem może tu być spacer po parku, podczas którego dzieci zbierają liście – rozpoznają drzewa, z jakich one pochodzą i jednocześnie liczą, ile liści zebrały. W młodszych klasach to wyłącznie nauczyciel decyduje o tym, ile czasu trwają konkretne zajęcia i stosuje przerwy, kiedy dzieci tego potrzebują. Zwykle każde zajęcia są przeplatane elementami zabaw ruchowych. W nauczaniu zintegrowanym nie obowiązują dzwonki i podział na 45-minutowe lekcje. W klasach I-III dzieci zwykle nie otrzymują stopni a śródroczna i końcowa ocena ma charakter opisowy.

Dzieci, które rozpoczynają edukację szkolną mają obecnie już od I klasy możliwość nauki języka obcego oraz odpowiedniego korzystania z komputera i Internetu.

Jak rodzice mogą wspierać przygotowanie dziecka do szkoły?

Rodzice sześciolatków często niepokoją się o to, czy ich dziecko sprosta wymaganiom stawianym przez szkołę, czy będzie lubiane i doceniane, czy trafi na życzliwego i mądrego nauczyciela, jakich będzie miało kolegów. Zastanawiają się, jak przygotować dziecko do rozpoczęcia nauki w szkole. Rozmowy na ten temat w gronie rodzinnym, koleżeńskim, dopytywanie innych znajomych rodziców i nauczycieli, zdobywanie informacji o wybranej szkole i odwiedzanie jej razem z dzieckiem to dobre działania służące wyborowi szkoły.

Rodzice, będąc blisko dziecka na co dzień, najlepiej znają jego potrzeby i możliwości. Dzieci różnią się między sobą cechami charakteru, sprawnością i szybkością wykonywanych czynności, umiejętnościami oraz warunkami, w których żyją. Znajomość dziecka i wymagań szkoły pozwalają na wspólne zaplanowanie oraz zapewnienie odpowiedniego wsparcia.

Dorośli, organizując dziecku warunki do rozwoju i dając mu wsparcie, stwarzają okazje do ujawniania się możliwości rozwojowych, cech, uzdolnień czy talentów. Okres przedszkolny i wczesnoszkolny to ważny czas dla rozwoju zdolności dziecka, w tym szczególnie zdolności muzycznych, plastycznych, matematycznych. Rodzice najpełniej i najszybciej mogą te mocne strony dziecka zauważyć. Potrzebna jest także uwaga na sfery wolniej rozwijające się. Zatem, jeśli nasze dziecko pięknie maluje, gra czy śpiewa, to warto jeszcze bardziej wzbogacać te umiejętności, ale też **obserwować m.in.:**

- jak funkcjonuje w grupie i jak nawiązuje kontakty z innymi dziećmi i osobami z otoczenia,
- czy jest samodzielne, zaradne, jak radzi sobie z problemem,
- jak bawi się, czy uczy się chętnie i szybko,
- jak reaguje emocjonalnie na sytuacje trudne, stresujące, czy jest wrażliwe, czy jest spokojne, bez lęku, bez agresji, jak przeżywa radość lub ewentualne niepowodzenie,
- czy lubi poznawać nowe rzeczy, czy zadaje pytania i jakie są to pytania,
- jak lubi spędzać czas wolny, jak odpoczywa i relaksuje się.

W procesie wspierania dziecka w tym okresie istotne jest także stymulowanie ciekawości poznawczej, zabieranie dziecka w ciekawe miejsca, na wycieczkę, wystawę, do teatru,

muzeum. Odkrywanie i docieranie do rzeczy nowych sprawia dzieciom wiele radości. Nieocenioną aktywnością są wspólne zabawy i spacer. Dzieci potrzebują uwagi dorosłych, doceniania i pochwalenia ich wysiłku, zaangażowania i pomysłowości. W praktyce najważniejsze wsparcie dla dziecka stanowi nasza rodzicielska miłość, obecność na co dzień, bliski kontakt z dzieckiem.

5.2. Odpowiedzi ekspertów na pytania rodziców o obowiązek wychowania przedszkolnego, diagnozę przedszkolną i obowiązek szkolny¹⁶.

2 marca 2012 r. weszła w życie ustawa z dnia 27 stycznia 2012 r. zmieniająca ustawę o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw. Obowiązek szkolny dla sześciolatków przesunięty został na 1 września 2014 r. a w latach szkolnych 2012/2013 i 2013/2014, na wniosek rodziców, naukę w I klasie szkoły podstawowej może rozpocząć dziecko, które w danym roku kalendarzowym kończy 6 lat.

Dziecko sześciolatnie, które w okresie przejściowym nie rozpocznie spełniania obowiązku szkolnego, kontynuuje przygotowanie przedszkolne a zadaniem własnym gminy jest zapewnienie do tego warunków. Nowelizacja zachowuje obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego dla dzieci pięcioletnich w przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej lub innej formie wychowania przedszkolnego.

O dwa lata ustawa przedłuża okres, w którym rodzice podejmują decyzję o rozpoczęciu przez dziecko 6-letnie edukacji szkolnej. Oznacza to, że o rozpoczęciu nauki w szkole dzieci urodzonych w latach 2006 i 2007 nadal decydować będą rodzice.

Rozpoczęcie nauki w szkole jest ważnym wydarzeniem w życiu każdego dziecka i rodziny. Jak większość zmian niesie ze sobą zarówno nadzieje, jak i obawy, które często wynikają z braku informacji. Wychodząc naprzeciw rodzicielskim troskom i wątpliwościom, związanym z rozpoczęciem przez dziecko nauki w klasie pierwszej, Ośrodek Rozwoju Edukacji utworzył stronę internetową dla rodziców [Sześciolatek w szkole](http://www.ore.edu.pl/s/44), na której prezentowane są m.in. artykuły, opinie ekspertów, przykłady dobrych praktyk oraz najczęściej zadawane pytania i wątpliwości rodziców wraz z odpowiedziami.

---

¹⁶ <http://www.ore.edu.pl/s/44> Sześciolatek w szkole. Strona dla Rodziców.

Rodzice pytają

Po czym poznać, że dziecko jest gotowe do podjęcia obowiązków szkolnych?

Dziecko gotowe do podjęcia nauki, bez trudu i z radością rozpocznie swoją „przygodę ze szkołą”. Oczekujemy, że sześciolatek gotowy do pełnienia roli ucznia potrafi samodzielnie ubrać i rozebrać się, umyć, skorzystać z toalety, a także zjeść posiłek. Posługuje się mową w sposób zrozumiały dla otoczenia, wypowiada się zdaniami, potrafi poinformować o swoich potrzebach. Umie powiedzieć, jak się nazywa, ile ma lat i gdzie mieszka. Chętnie bawi się z rówieśnikami w gry i zabawy dziecięce, przestrzegając reguł. Podczas rysowania, zabawy – potrafi skupić się na zadaniu i stara się doprowadzić je do końca.

Sześciolatek u progu rozpoczęcia nauki w szkole poprawnie trzyma ołówek, posługuje się nożyczkami, lepi z plasteliny i rysuje. Interesuje się czytaniem i pisanem, słucha bajek, wierszy, zapamiętuje elementy obrazków. Umie pokazać lewą i prawą stronę, dodaje i odejmuje, pomagając sobie liczeniem na palcach lub innych konkretach.

Przede wszystkim jednak, sześciolatek powinien być zainteresowany szkołą i działaniami, z którymi wiąże się pełnienie roli ucznia. W ocenie przygotowania dziecka do szkoły może pomóc nauczyciel przedszkola lub pracownik poradni psychologiczno-pedagogicznej po dokonaniu diagnozy przedszkolnej.

Czy obowiązkowe jest prowadzenie diagnozy przedszkolnej dla 5-latka, który nie idzie do klasy I w okresie przejściowym?

Nauczyciele w przedszkolu prowadzą obserwację pedagogiczną zakończoną analizą i oceną gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole (diagnoza przedszkolna), niezależnie od tego, w jakim wieku dziecko rozpocznie naukę w I klasie. Celem takiej analizy jest m.in. zgromadzenie informacji, które mogą pomóc rodzicom w poznaniu stanu gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole i ewentualnym wspomaganiu rozwoju dziecka w osiągnięciu tej gotowości. Zasadne zatem i obowiązkowe dla nauczycieli jest prowadzenie diagnozy przedszkolnej również dla 5-latka, który jako sześciolatek nie pójdzie do klasy I.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1487).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz.17).

Syn ma iść do pierwszej klasy. Przez cały czas świetnie dawał sobie radę. Kiedy poszliśmy na wywiadówkę, nauczycielka stwierdziła, że decyzja należy do nas. Jednocześnie stwierdziła, że dziecko jest za spokojne. Poprosiliśmy o konsultacje pedagoga i psychologa z innej szkoły. Stwierdzili, że syn jak najbardziej powinien zacząć edukację.

Do września 2013 r. rodzice podejmują decyzję o rozpoczęciu przez dziecko nauki w I klasie. W przypadku Państwa byłoby zatem ważne uzyskanie od nauczycielki dokładniejszych informacji o zachowaniu syna w grupie przedszkolnej. Dziecko określane jako „spokojne” może niechętnie brać udział w zajęciach ruchowych lub zabawach grupowych albo powoli wykonywać różne czynności, co nie jest równoznaczne z brakiem gotowości szkolnej.

Łatwiej będzie Państwu zrozumieć potrzeby syna i podjąć decyzję, jeżeli nauczycielka zilustruje swoją opinię przykładami konkretnych zachowań dziecka. Konsultacje ze specjalistami także są dobrym sposobem pozyskiwania informacji przed podjęciem decyzji.

Kto decyduje o odroczeniu obowiązku szkolnego przez siedmiolatka: rodzic, nauczyciel, poradnia psychologiczno-pedagogiczna?

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty decyzję o odroczeniu realizacji obowiązku szkolnego w przypadku siedmiolatka podejmuje dyrektor publicznej szkoły podstawowej, w obwodzie której dziecko mieszka, po zasięgnięciu opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn.: Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.).

W jaki sposób oceniana jest praca (postępy) dzieci sześciolatków? W jakiej formie przekazywana jest informacja zwrotna dzieciom i rodzicom?

Ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia, w tym również sześciolatka rozpoczynającego naukę w I klasie, odbywa się w ramach oceniania wewnątrzszkolnego, którego szczegółowe zasady określa statut szkoły. Ocenianiu podlegają osiągnięcia edukacyjne ucznia oraz jego zachowanie. Głównym celem oceniania jest informowanie ucznia i jego rodziców o poziomie osiągnięć edukacyjnych i postępach w tym zakresie w celu motywowania ucznia do dalszych postępów w nauce i udzielania wsparcia w rozwijaniu zaobserwowanych zdolności lub przezwyciężaniu zaistniałych trudności.

W klasach I-III szkoły podstawowej oceny śródroczne i roczne oceny klasyfikacyjne są ocenami opisowymi. Klasyfikacja roczna w edukacji wczesnoszkolnej polega na podsumowaniu osiągnięć ucznia z zajęć edukacyjnych i zachowania w danym roku szkolnym oraz ustaleniu jednej oceny klasyfikacyjnej z zajęć edukacyjnych i rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania. Roczna opisowa ocena klasyfikacyjna z zajęć edukacyjnych, uwzględnia poziom opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności z zakresu wymagań określonych w podstawie programowej oraz wskazuje potrzeby rozwojowe i edukacyjne ucznia, związane z przezwyciężaniem trudności w nauce lub rozwijaniem uzdolnień. Należy dodać, iż śródroczna i roczna ocena opisowa jest informacją zwrotną, skierowaną głównie do rodziców. Natomiast uczeń na bieżąco dowiadyuje się o swoich postępach w nauce poprzez codzienne pochwały nauczyciela i umowne znaki graficzne typu: słoneczko, chmurka, uśmiechnięte lub smutne buźki albo pisemne komunikaty, takie jak: „Doskonale!”, „Pięknie!”, „Następnym razem bardziej się postaraj”.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych. (Dz. U. z 2007 r. Nr 83, poz. 562 z późn. zm.).

Moja sześciolatka córka stale jest ganiona w szkole za brzydkie pisanie i problemy z czytaniem. Nauczycielka wymaga od niej płynnego czytania tekstów złożonych z wszystkich liter i pisania ze słuchu. Czy to nie za duże wymagania?

Wymienione w pytaniu wymagania nauczycielki nie wynikają z obowiązującej podstawy programowej kształcenia ogólnego szkoły podstawowej. Pisanie ze słuchu i płynne czytanie nie są umiejętnościami oczekiwanymi od ucznia kończącego I klasę. Zakłada się, że uczeń kończący klasę I będzie znał wszystkie litery, czytał i rozumiał proste, krótkie teksty oraz dbał o estetykę i poprawność graficzną pisma.

Warto też podkreślić, że zadaniem nauczycieli jest realizowanie programu nauczania skoncentrowanego na dziecku, na jego indywidualnym tempie rozwoju i możliwościach uczenia się. Potrzebą rozwojową dzieci jest bowiem uznanie dla ich pracy, wysiłku i starań. Wymagania dorosłych powinny być stawiane na miarę ich możliwości. W przypadku trudności dzieci nie powinny być „ganione”, ale otrzymać wsparcie – dodatkowe wskazówki i słowa zachęty. Jest to szczególnie ważne w przypadku najmłodszych uczniów, rozpoczynających naukę w szkole ze względu na duże znaczenie pierwszych doświadczeń.

Który nauczyciel powinien uczyć w I klasie – z przygotowaniem przedszkolnym czy wczesnoszkolnym?

Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w klasach I-III szkół podstawowych posiada zarówno nauczyciel z przygotowaniem przedszkolnym, jak i wczesnoszkolnym.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. z 2009 r. Nr 50, poz. 400).

Na czym w praktyce polega dopasowanie metod pracy nauczyciela do możliwości rozwojowych dzieci 6-letnich?

Nauczyciele sześciolatek powinni dobierać takie metody, które pozwolą dzieciom na zabawę i na uczenie się poprzez działanie. Ważne jest też, aby często chwalili i zachęcali dzieci do pokonywania trudności. Zabawy, które kojarzą się z przyjemnością i radością,

ale pomagają też uczyć się nowych umiejętności, to na przykład: planszowe gry dydaktyczne, w tym tworzone przez dzieci; opowieści, które zachęcają do uczenia się np. o bliskim dziecku bohaterze dzielnie pokonującym przeszkody; elementy dramy – odgrywanie ról i dialogów; zabawy ruchowe i muzyczne.

Dzieci „myślą w działaniu”, konkretnie, korzystają z praktycznych doświadczeń. Metody pracy powinny dawać im możliwość tworzenia i używania rzeczy do liczenia, modeli, obrazków, symbolicznych rysunków, dopóki dzieci potrzebują ich w zadaniach. Metody pracy powinny być różnorodne, urozmaicone i dostosowane do wydolności sześciolatków, do ich możliwości skupiania uwagi, sprawności rąk i tempa pracy. Warto też pytać dzieci o to, co lubią, co im się podobało w zajęciach. Niech powiedzą, narysują, pokażą.

Jak będzie uczyć nauczyciel w klasie różnowiekowej?

W związku z przedłużeniem o kolejne 2 lata okresu, w którym rodzice podejmują decyzję o rozpoczęciu przez dziecko nauki w szkole, do roku szkolnego 2014/2015, w klasach pierwszych szkół podstawowych będą uczyły się równocześnie dzieci sześć- i siedmioletnie. W szkołach będą zatem tworzone zarówno klasy jednorodnie wiekowe, jak i różnowiekowe. W każdej klasie szkolnej, nauczyciel poznaje indywidualne potrzeby, możliwości, zdolności i trudności dzieci oraz tworzy klimat przyjazny dla rozwoju każdego dziecka. Nauczyciel klasy różnowiekowej tak organizuje pracę podczas zajęć edukacyjnych, aby starsi uczniowie, pomagali młodszym, a młodsi – uczyli się od starszych. Doświadczenia wskazują, iż dzieci uczą się od siebie wzajemnie szybciej, łatwiej i chętniej niż od dorosłych. Dzięki temu u dzieci starszych wzrasta samoocena i poczucie własnej wartości, a młodsi szybciej się rozwijają, chcąc dorównać starszym kolegom. Przykłady rozwiązań, stosowanych przez nauczyciela w klasie różnowiekowej i nie tylko (w klasach jednorodnych wiekowo również występują różnice rozwojowe między dziećmi):

- praca z podziałem na grupy (młodsi dostają łatwiejsze zadania),
- stosowanie kart pracy z zadaniami do wyboru przez ucznia,
- różnicowanie prac domowych,
- organizowanie konkursów i innych form pracy „dla chętnych”,
- wprowadzenie do codziennej praktyki szkolnej gier, zabaw dydaktycznych, łańcuchów itp.

Dyrektor szkoły podstawowej chce łączyć dzieci 6 i 7 letnie w jednej klasie. Czy może tak zrobić? Co z programem? Czy program 6-latków nie różni się od programu 7-latków?

Tworzenie klas różnowiekowych uzależnione jest od ilości dzieci zapisanych do klasy I. Dyrektor szkoły ma prawo do utworzenia klasy różnorodnej pod względem wiekowym, jeśli liczba dzieci zapisanych do pierwszej klasy nie jest wystarczająca do utworzenia klasy, w której byłiby sami rówieśnicy.

W klasach różnowiekowych dzieci 6 i 7 letnie realizują ten sam program. Zadaniem nauczyciela jest takie zorganizowanie i zindywidualizowanie pracy podczas zajęć edukacyjnych, aby uwzględnić potrzeby i możliwości zarówno dzieci młodszych, jak i starszych. Ponadto warto wykorzystać naturalny potencjał dzieci do wzajemnego uczenia się od siebie i budowania w ten sposób poczucia własnej wartości.

Należy pamiętać, że w klasach różnowiekowych również mogą występować znaczne różnice rozwojowe między dziećmi z tego samego rocznika.

Moje pięcioletnie dziecko nie chodzi do przedszkola. Jest dzieckiem z orzeczeniem niepełnosprawności. Jakie mam w związku z tym możliwości odwołania się od tego obowiązku i gdzie się to załatwia?

Jeśli okaże się, że ze względu na orzeczenie niepełnosprawności u dziecka korzystne jest odroczenie realizacji obowiązku szkolnego, to w związku z tym możliwe będzie również przesunięcie rocznego obowiązkowego przygotowania przedszkolnego. Rodzice składają wówczas wniosek do poradni psychologiczno-pedagogicznej o przebadanie dziecka, w celu wydania opinii sugerującej odroczenie obowiązku szkolnego.

Zgodnie z zapisami w ustawie o systemie oświaty dziecko powyżej 6 roku życia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego może być objęte wychowaniem przedszkolnym. Do 31 sierpnia 2012 r. obowiązuje zapis mówiący, że takie dziecko może uczęszczać do przedszkola do końca roku szkolnego, w którym ukończy 10 lat i do tego czasu obowiązek szkolny może zostać odroczone (warto pamiętać, że od dnia 1 września 2012 dziecko będzie mogło zostać odroczone tylko do 8 roku życia). W przypadku takich dzieci

obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego poprzedzającego rok szkolny, w którym dziecko zostanie objęte obowiązkiem szkolnym.

Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2009 r. Nr 56, poz. 458).

Czy dziecko z chorobą przewlekłą może rozpocząć naukę w szkole jako sześciolatek?

Na jakie wsparcie w szkole może liczyć? Na co zwrócić uwagę przy wyborze szkoły?

Dziecko z chorobą przewlekłą może rozpocząć naukę w szkole ogólnodostępnej, w tym w szkole integracyjnej. Szkoła ma za zadanie zorganizować pomoc psychologiczno-pedagogiczną stosownie do potrzeb i trudności dziecka.

Zanim rodzice podejmą tę decyzję warto jednak sprawdzić m.in., na jakie wsparcie ze strony szkoły mogą liczyć np. czy jest w szkole pielęgniarka, lekarz, psycholog, pedagog? Czy możliwe jest udzielenie w szkole dodatkowej opieki i pomocy dziecku np. w korzystaniu z toalety, przyjmowaniu leków, spożywaniu posiłków, ubieraniu się, poruszaniu się po szkole itp.? Jakie zaplecze dydaktyczne i organizacyjne posiada szkoła? (np. jak liczebne są poszczególne klasy, w jaki sposób dzieci odpoczywają między kolejnymi zajęciami, czy istnieje w szkole wydzielone miejsce dla młodszych dzieci do zabawy i odpoczynku, jak wygląda organizacja świetlicy itp.).

Przed rozpoczęciem przez dziecko nauki w szkole, niezwykle ważne jest także poinformowanie dyrekcji przez rodziców o potrzebach i możliwościach dziecka wynikających z występowania u niego choroby przewlekłej (np. w sali nie może być migających źródeł światła, podczas przerwy dziecko nie może zostać bez opieki osoby dorosłej, dziecko musi przyjmować regularnie posiłki, nie może samo korzystać z toalety itp.).

Na podstawie informacji uzyskanych od rodziców dziecka i nauczycieli z przedszkola, a także od specjalistów np. psychologa (lub na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej) czy lekarza, szkoła planuje odpowiednie warunki uczenia się poprzez dostosowanie metod pracy dydaktycznej (np. dobór ćwiczeń, zabaw, gier stosownie do potrzeb ucznia), odpowiedni dobór treści nauczania (np. odwoływanie się do zainteresowań ucznia, jego możliwości percepcyjnych, umiejętności, doświadczeń)

oraz zapewnia najbardziej korzystną organizację nauczania (np. przerwy śródlekcyjne, możliwość pracy indywidualnej i grupowej, wsparcie specjalistów, możliwość odpoczynku) stosownie do rozpoznanych możliwości psychofizycznych dziecka.

Więcej informacji na temat sposobów organizacji pracy szkoły oraz postępowania nauczycieli można uzyskać w publikacji „Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?”. Przewodnik MEN, Warszawa 2010.

W jaki sposób dostosowane są do dzieci o rok młodszą klasę 4 – 6 a także gimnazja i licea? (chodzi o dzieci, które rozpoczną edukację jako 6-latki). Czy również jest tam obniżona podstawa programowa; czy są klasy równolatków?

Reforma programowa związana m.in. z wprowadzeniem nowej podstawy programowej dotyczy wszystkich etapów edukacyjnych. Jest wprowadzana sukcesywnie począwszy od 2009 r. I tak w roku szkolnym 2009/2010 po raz pierwszy nowa podstawa programowa zaczęła obowiązywać w pierwszej klasie szkoły podstawowej oraz pierwszej klasie gimnazjum. W nadchodzącym roku szkolnym 2012/2013 naukę w oparciu o nową podstawę programową rozpoczną uczniowie klas pierwszych szkół ponadgimnazjalnych (liceów ogólnokształcących, artystycznych, uzupełniających, techników oraz zasadniczych szkół zawodowych). Jak widać z przedstawionego harmonogramu dziecko rozpoczynające naukę szkolną jako 6-latek, przechodząc na kolejne etapy edukacji będzie realizowało nową podstawę programową dostosowaną do ucznia o rok młodszego.

Do nowej podstawy programowej będą również dostosowane sprawdziany i egzaminy zewnętrzne. Organizacja klas (klasy różnowiekowe czy klasy równowiekowe) jest wewnętrzną sprawą poszczególnych szkół. Każde z tych rozwiązań jest praktykowane, każde ma swoje mocne i słabsze strony (choć dużo mówi się ostatnio właśnie o zaletach pracy w grupach różnowiekowych). Z doświadczeń wiemy, że rodzice dzieci 6-letnich na ogół obawiają się klas różnowiekowych i różnic rozwojowych pomiędzy 6- i 7-latkami. Podejmując decyzję o wcześniejszym rozpoczęciu nauki szkolnej dziecka, warto jednak pamiętać o tym, że znaczne różnice rozwojowe obserwować możemy również w grupie dzieci z tego samego rocznika.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz.17).

